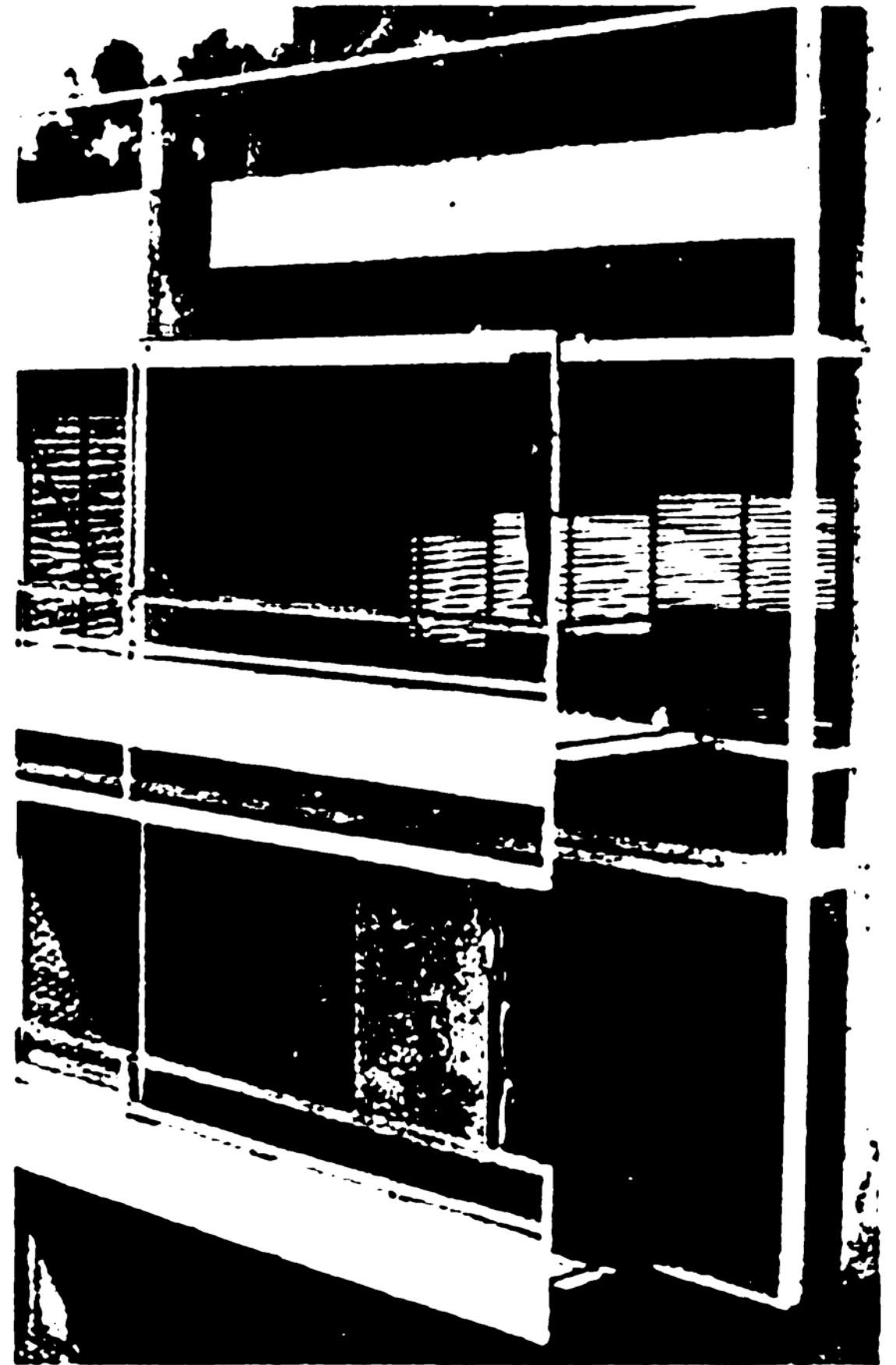

ΟΙΚΟΔΟΜΗ 4 ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΚΑΛΛΙΣΠΕΡΗ 24 , 1958

Ιστορικό εργασίας

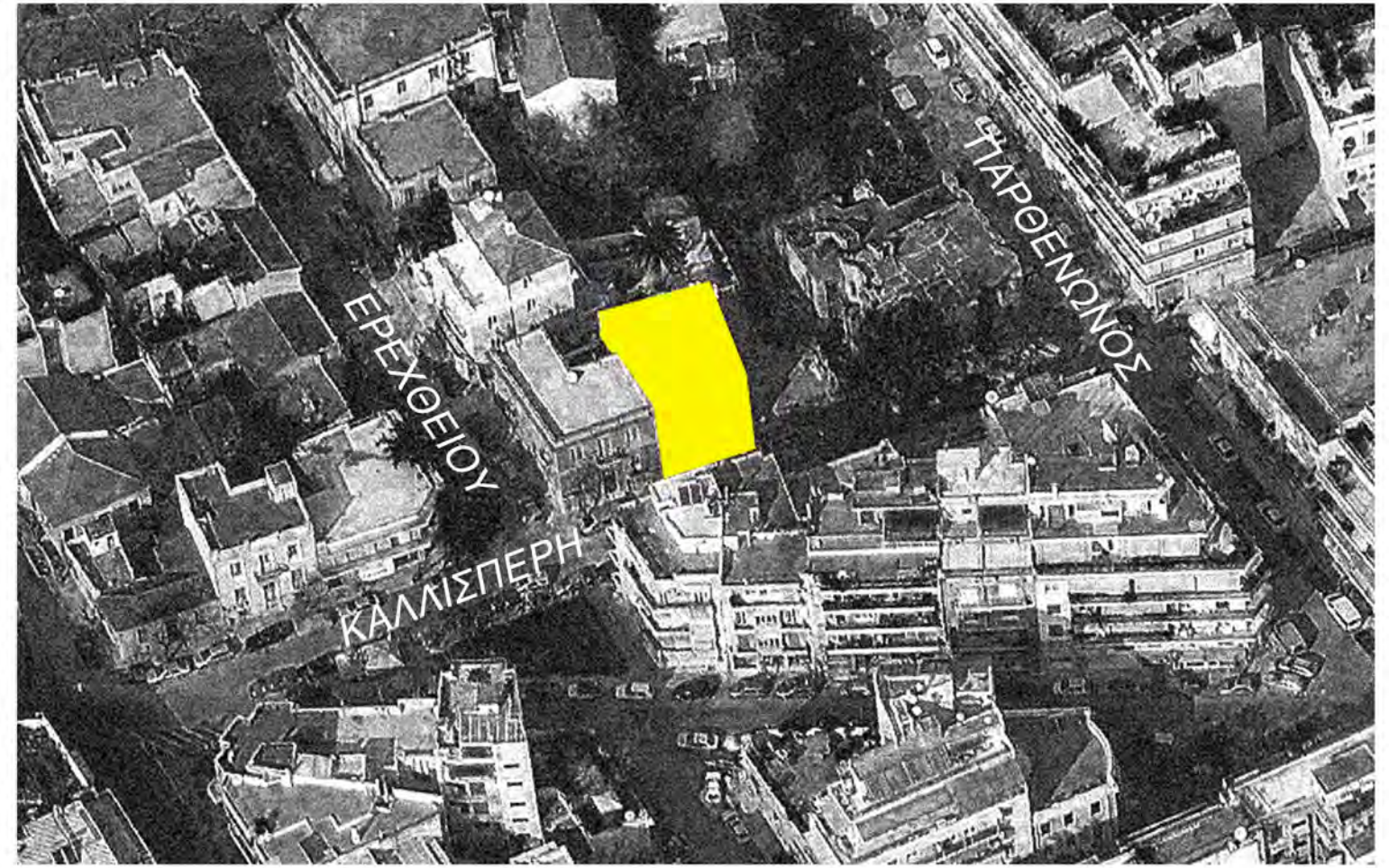
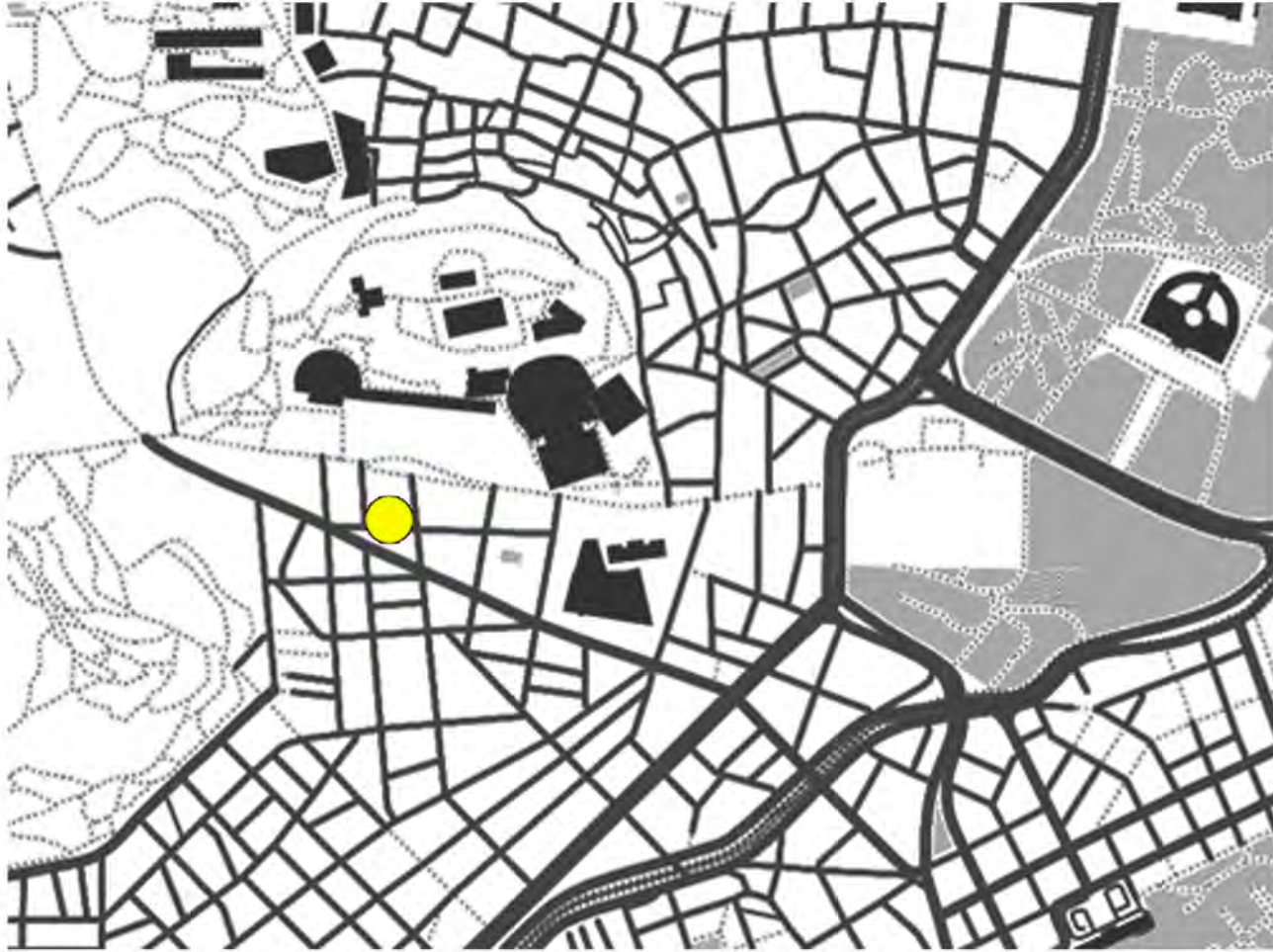
Η εργασία εκπονήθηκε στο διάστημα του Δεκεμβρίου-Μαρτίου 2013-2014 από τετραμελή ομάδα μέσα από μελέτη Βιβλιογραφίας και επί τόπου επισκέψεις στο κτίριο. Σημαντικές ήταν ακόμη οι διαλέξεις που έγιναν κατά τη διάρκεια του μαθήματος και ιδιαίτερα εκείνη του Ε. Μαρμαρά.

Αρχικά έγινε προσπάθεια προσέγγισης μέσα από τη μελέτη πρωτογενών πηγών (βιβλιογραφία, άρθρα εφημερίδων, δημοσιεύσεις περιοδικών, διαδίκτυο) για κατανόηση του γενικού πνεύματος και των σχεδιαστικών αρχών του Τάκη Ζενέτου. Μελετήθηκαν δημοσιεύσεις και συνεντεύξεις του ιδίου πάνω σε ζητήματα που αφορούν γενικά τον αρχιτεκτονικό κόσμο, όπως οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, αλλά και ειδικότερα θέματα όπως τα πολεοδομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η Αθήνα την εποχή της δράσης του. Μέσα από μια σύντομη επισκόπηση όλου του έργου του (1955-1977) διερευνήθηκε ο τρόπος σκέψης και η αντιμετώπιση ενός αρχιτεκτονικού προβλήματος και οι βασικές αρχές που χρησιμοποίησε στο σχεδιασμό.

Από τις επισκέψεις στο κτίριο τελικά εισαχθήκαμε στο διαμέρισμα του πρώτου (το οποίο σήμερα είναι πλήρως ανακαινισμένο) και αυτό του δευτέρου (που παραμένει σε μεγάλο βαθμό στην αρχική του κατάσταση), ενώ στα δύο διαμερίσματα του ισόγειου (το ένα λειτουργεί ως ιατρείο) δεν μπορέσαμε να μπούμε. Από τους εσωτερικούς χώρους μας επιτράπη να φωτογραφίσουμε μόνο τους κοινόχρηστους χώρους (διάδρομοι, κλιμακοστάσια) και τους υπαίθριους (μπαλκόνια, δώμα) κρατώντας έτσι κάποια σκίτσα για το εσωτερικό και κάποιες οικοδομικές λεπτομέρειες.

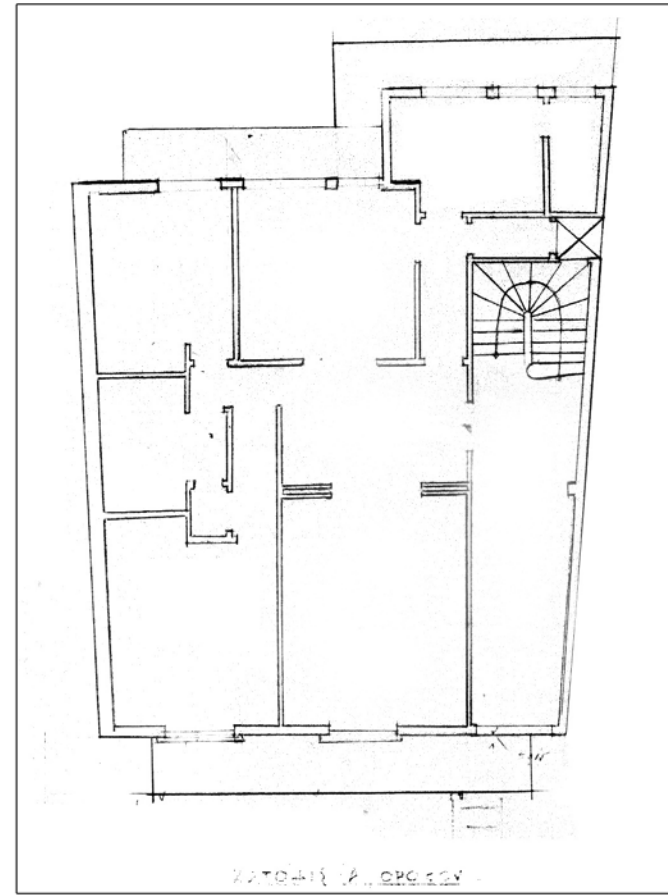
Τα σχέδια του κτιρίου -καθώς τα δηλωμένα στη πολεοδομία ήταν διαφορετικά- προέκυψαν από πρόχειρα σκίτσα και μετρήσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά την επίσκεψη σε συνδυασμό με το σκαρίφημα της κάτοψης που είχε δημοσιευθεί στο περιοδικό "Ζυγός" το Νοέμβριο του 1961.

Θέση

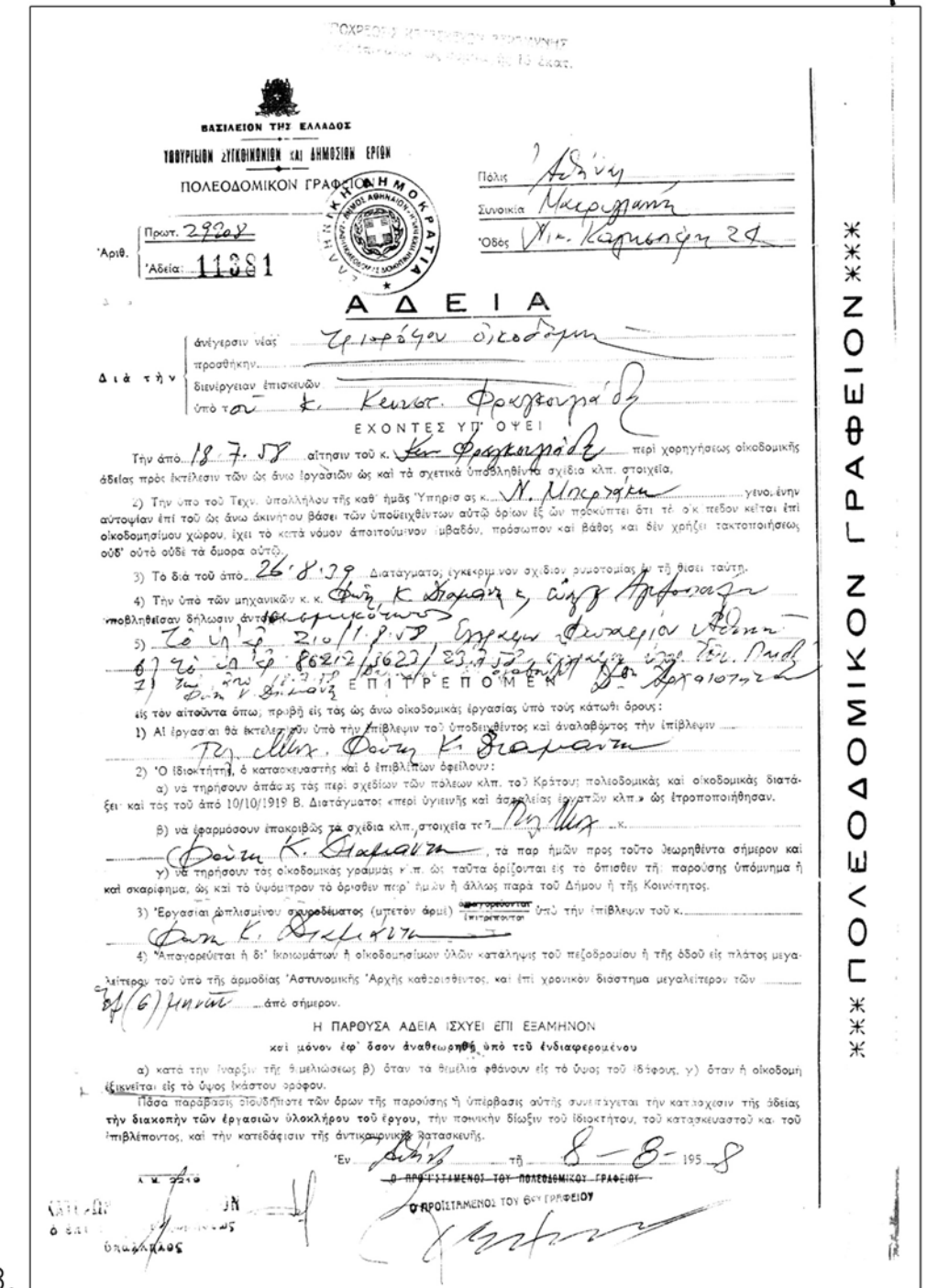

Το κτίριο βρίσκεται στην οδό Καλλισπέρη 24 -πρώτη παράλληλο της Διονυσίου Αεροπαγίτου- στη νότια πλευρά της Ακρόπολης. Γειτνιάζει με την οικία Καλλισπέρη και κτίριο των αρχών του 20^{ου} αιώνα σε εκλεκτικιστικό ρυθμό.

Ιστορικό

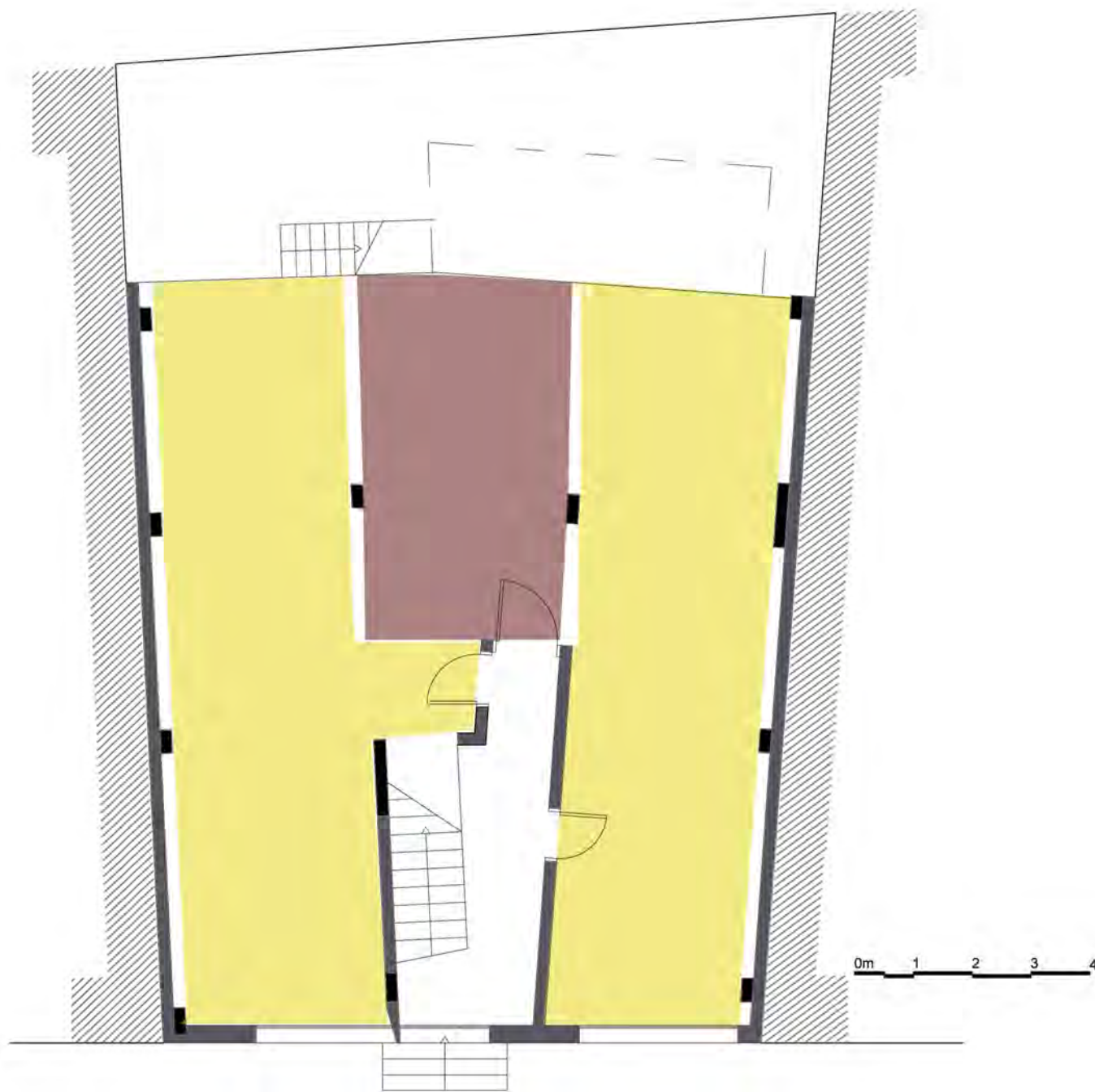

Το κτίριο αποτελεί σύνολο τεσσάρων κατοικιών που αναπτύσσονται σε τρία κυρίως επίπεδα και σε ένα μικρότερο στο δώμα. Ο σχεδιασμός της οικοδομής ανατέθηκε από την οικογένεια Φραγκουλιάδη το 1958 στον μηχανικό Φώτη Διαμαντή. Η λύση, όμως, του Διαμαντή δεν ικανοποίησε τους πελάτες του και ο ίδιος τους προέτρεψε στον Ζενέτο ο οποίος τελικά σχεδίασε και υλοποίησε το έργο. Ο Ζενέτος συζήτησε με την οικογένεια πριν το σχεδιασμό και επέβλεψε την κατασκευή όπως δηλώνει σήμερα ο γιος του αρχικού ιδιοκτήτη του έργου Κωνσταντίνου Φραγκουλιάδη, Εμμανουήλ Φραγκουλιάδης. Το κτίριο στην υπηρεσία της πολεοδομίας είναι καταχωρημένο σύμφωνα με τα σχέδια του Διαμαντή. Στην εφαρμογή του σχεδίου του Ζενέτου έγιναν αρκετές τροποποιήσεις σύμφωνα με τις επιθυμίες των ιδιοκτητών ενώ στα χρόνια που ακολούθησαν, πολλά στοιχεία, κυρίως στο σύστημα σκιασμού του κτιρίου, αφαιρέθηκαν.

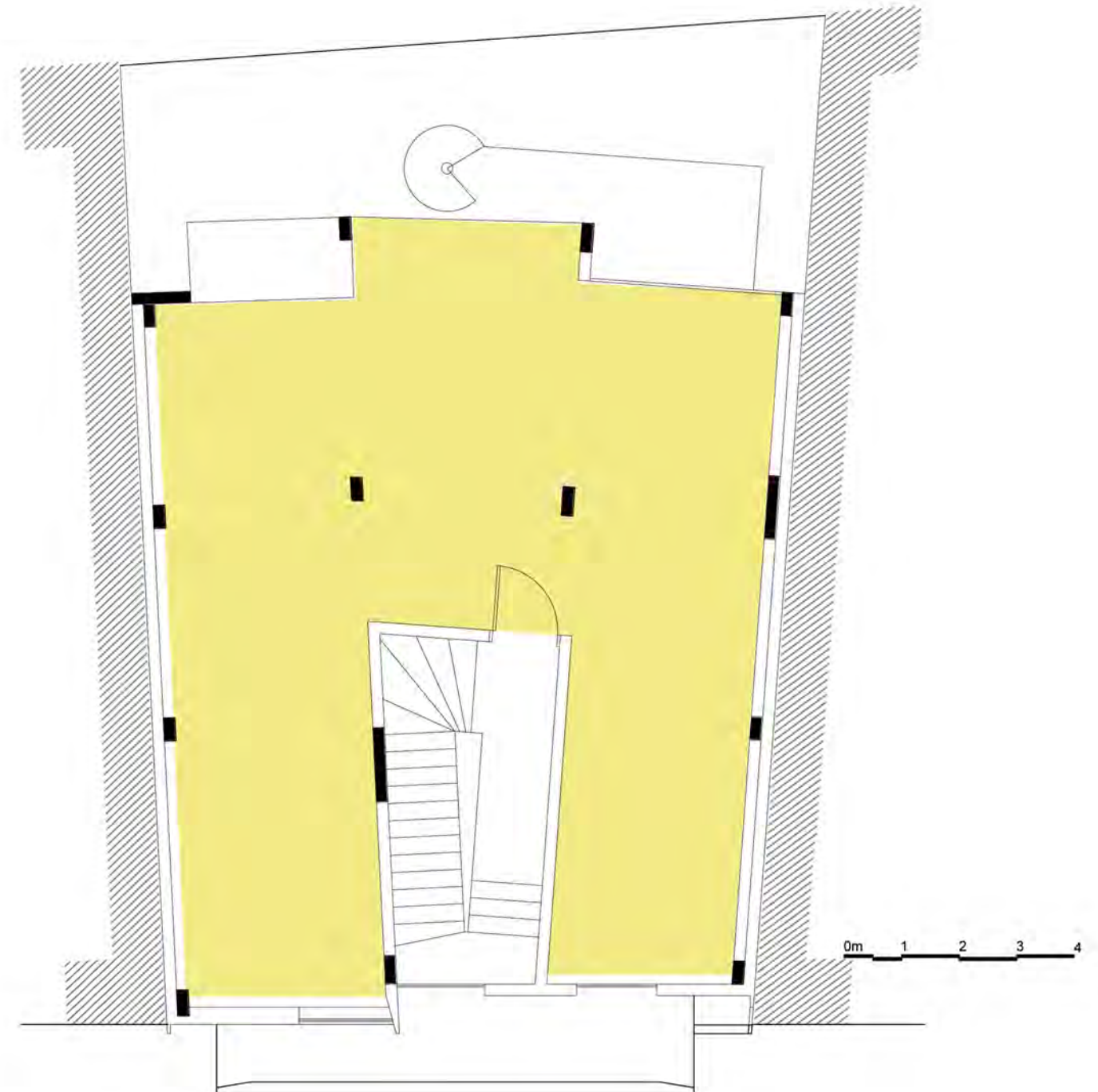
- 1-2. Όψη και κάτοψη του κτιρίου όπως την σχεδίασε ο Φ. Διαμαντής και όπως είναι καταχωρημένα στην υπηρεσία της πολεοδομίας
- 3. Η οικοδομική άδεια του κτιρίου με αριθμό 11381/1958

Δομή

ισόγειο

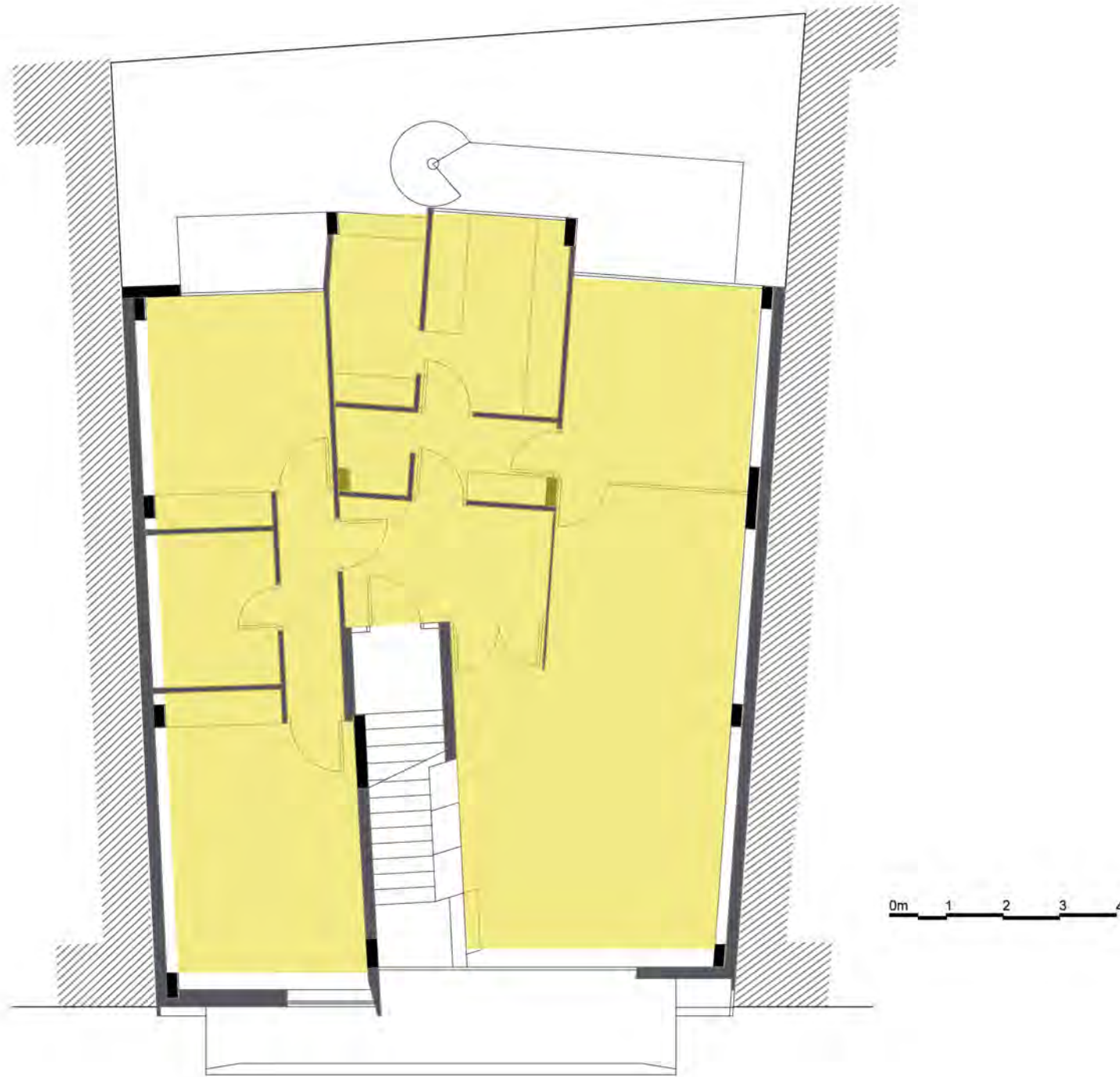
Η είσοδος στο κτίριο γίνεται από τον κεντρικό άξονα του μετώπου και βρίσκεται τέσσερα σκαλιά πάνω από το έδαφος. Η ισόγεια στάθμη δίνει σε δύο διαμερίσματα και στο λεβητοστάσιο.

α΄ όροφος

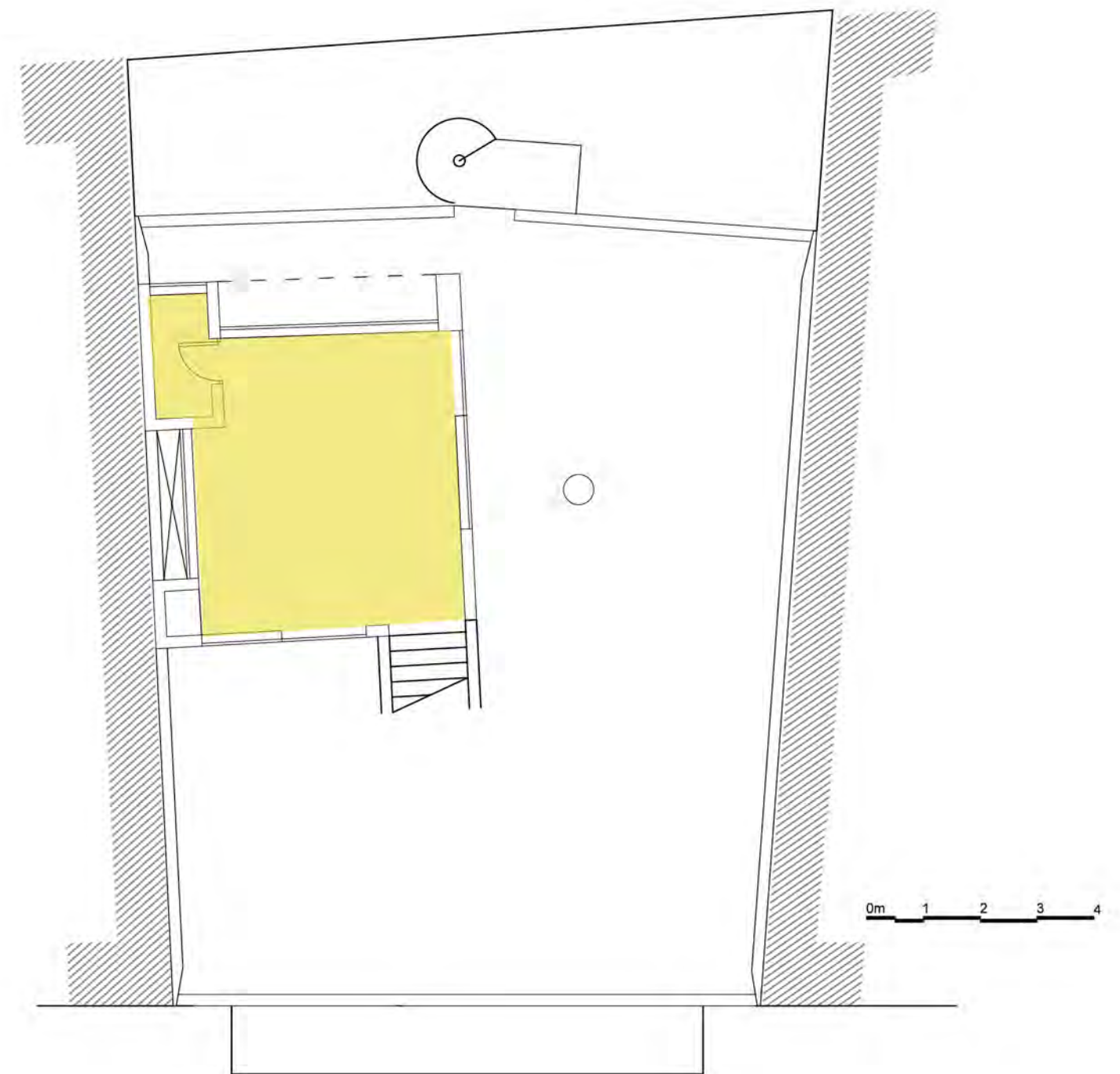
Στον πρώτο όροφο υπάρχει το τρίτο διαμέρισμα του κτιρίου το οποίο ανακαινίστηκε στο παρελθόν αλλάζοντας σημαντικά σε διάταξη αλλά και σε κουφώματα, δάπεδα κ.τ.λ.

Δομή

Β' όροφος

Στον δεύτερο όροφο βρίσκεται το διαμέρισμα της οικογένειας Φραγκουλιαδη το οποίο διαθέτει ένα επιπλέον μικρό καθιστικό στο δώμα.

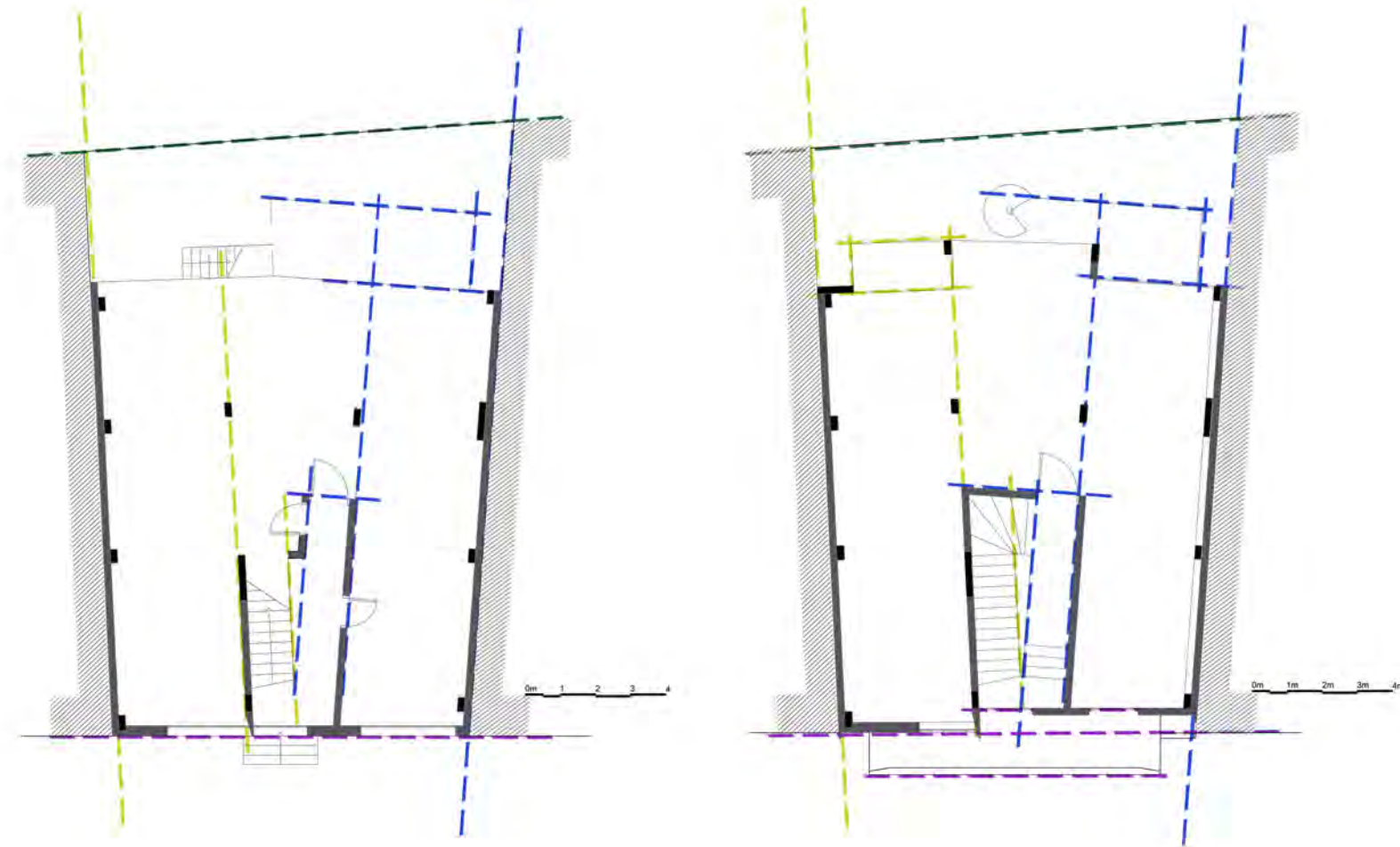
δώμα

Στο δώμα υπάρχει μικρό καθιστικό της κατοικίας του δευτέρου το οποίο εκτονώνεται στον υπαίθριο χώρο. Εξωτερικά υπάρχει σκάλα για την πρόσβαση στην ανώτερη στάθμη.

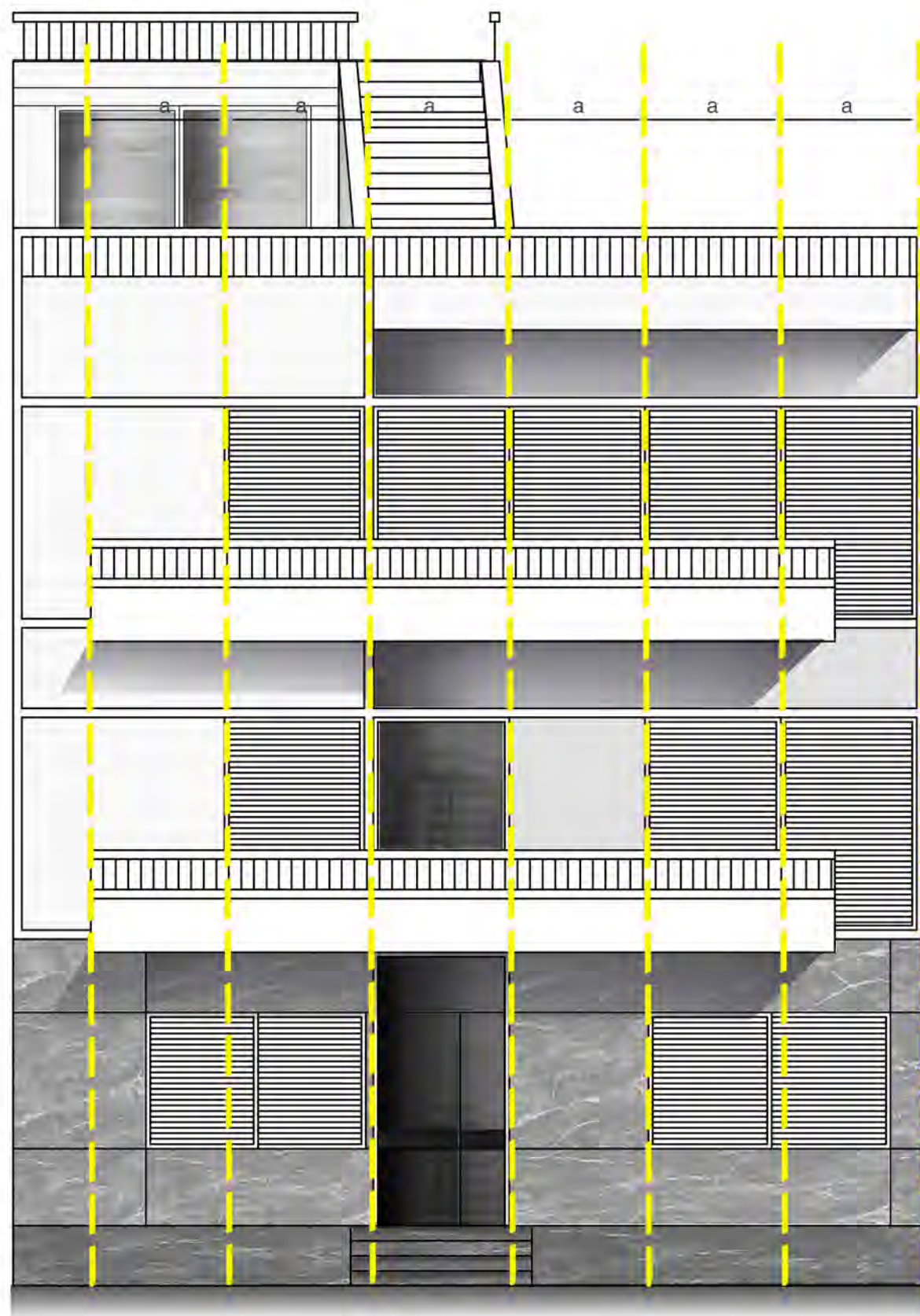
Σύνθεση

Η βασική σύνθεση της κάτοψης προκύπτει από τις γραμμές του οικοπέδου. Οι δύο πλαϊνές πλευρές (κίτρινο και μπλε) μετατοπίζονται παράλληλα στο χώρο διαμορφώνοντας δύο κύριες ζώνες πλάτους 3.50m. Στις ζώνες αυτές διαμορφώνονται ορθογωνικά οι κύριοι χώροι (καθιστικό, τραπεζαρία, υπνοδωμάτια και μπάνιο). Στον κεντρικό χώρο μεταξύ των δυο ζωνών τοποθετείται η κίνηση και η λειτουργική υποστήριξη (κουζίνα, υπνοδωμάτιο υπηρεσίας και λουτρό). Το εξωτερικό όριο του κτιρίου διαμορφώνεται σ' αυτή τη περίπτωση από την οικοδομική γραμμή του οικοπέδου (μοβ) ενώ το πίσω όριο δεν συμμετέχει στην διαμόρφωση των χώρων (πράσινο).

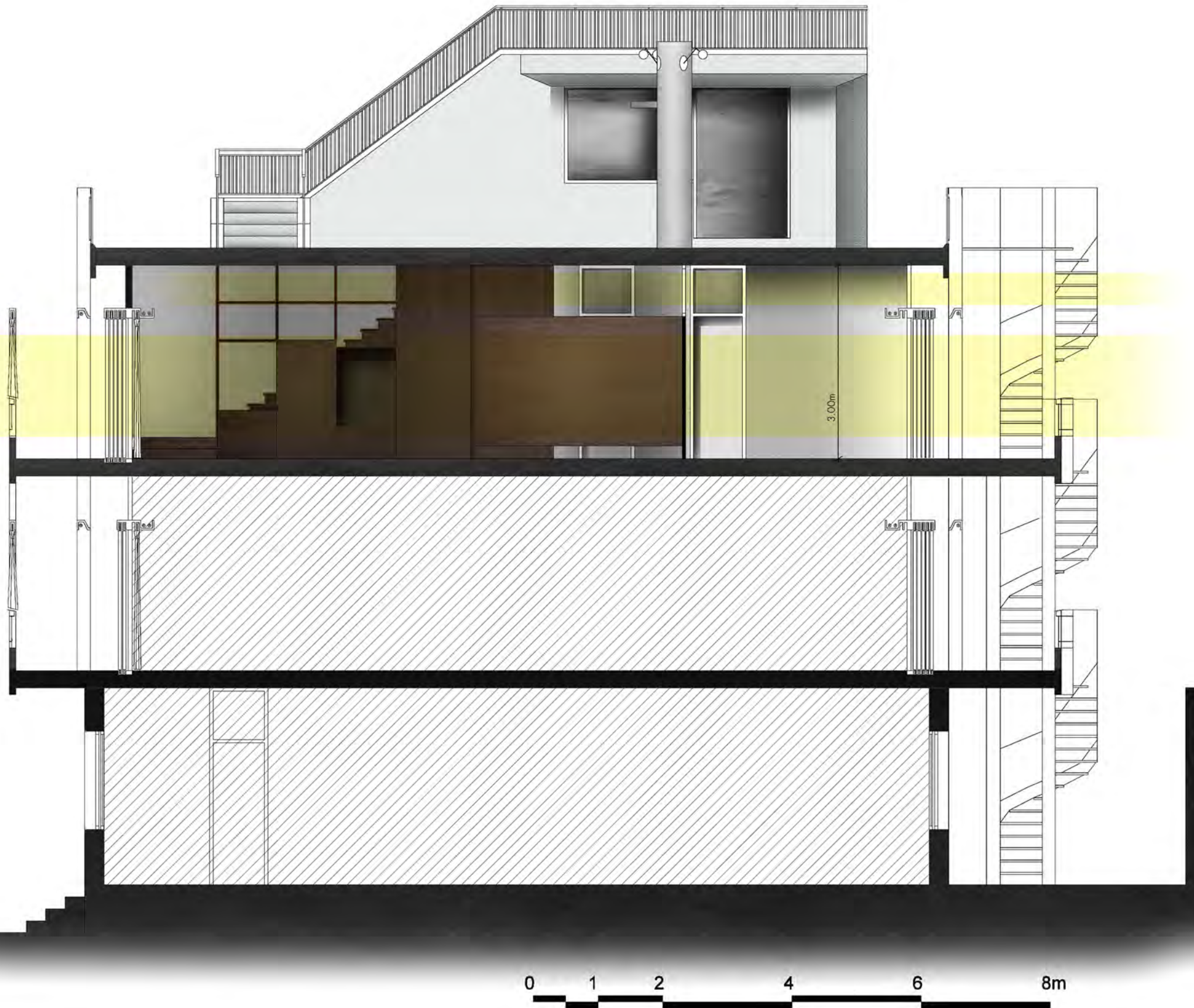
Σύνθεση

Η όψη του κτιρίου χαρακτηρίζεται σε πρώτη ματιά από από τα δύο επίπεδα που διαμορφώνονται σε πρώτο και δεύτερο στάδιο από την οικοδομική γραμμή δημιουργώντας διαφορετικά πλάτη εξωστών. Η σύνθεση διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από τη διάσταση των κινητών πετασμάτων ($a:1.52m$). Σε γενικές γραμμές φαίνεται να υπάρχει κάποια μέριμνα ενιαίας αντιμετώπισης και αισθητικών προτιμήσεων (περισσότερο από το σκούρο που δεν αντιστοιχεί σε άνοιγμα) αν και η επιλογή κενού και πλήρους αντιπροσωπεύει σε μεγάλο βαθμό τις εσωτερικές λειτουργίες ενώ η συνέχεια κατακόρυφων γραμμών έγκειται συχνά στην λειτουργική ομοιότητα των εσωτερικών χώρων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στηθαία των εξωστών όπου στο κάτω μέρος τους αποτελούνται από συμπαγές σκυρόδεμα. Η κουπαστή δημιουργείται από σιδερένια λάμα διατομής "U" που εγγράφεται έντονα στην όψη και ανάμεσά τους ακτίνες ποδηλάτου (όπως φαίνεται στην αντίστοιχη λεπτομέρεια) δημιουργούν μια ζώνη μεγάλης διαφάνειας. Σημαντικό ρόλο στην γενική αίσθηση του κτιρίου παίζει το "δίκτυο" που περιβάλλει την όψη παραλαμβάνοντας λειτουργίας σκιασμού και φωτισμού. Έτσι, κουπαστές και "δίκτυο" φαίνεται να λειτουργούν σαν ισχυρές γραμμές-πλαίσια στην οργάνωση της όψης. Στο επίπεδο του δρόμου η ορθομαρμάρωση της όψης διαχωρίζει ασθητά το κάτω μέρος του κτιρίου τόσο με όρους βάσης-κορμού-στέψης όσο και στην αντίληψη που έχει ο πεζός διασχίζοντας την οικοδομική γραμμή. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι το κτίριο κάνει αισθητή την παρουσία του στη πόλη τόσο σε συνάρτηση με τα γύρω του όσο και με τα ξεχωριστά στοιχεία που το απαρτίζουν (πολύ περισσότερο πριν τις σημερινές αλλαγές) όπως είναι οι εξωτερικές κουρτίνες, τα "πολλά" σκούρα που το διατρέχαν και ο νυχτερινός φωτισμός του.

Σύνθεση

Σε επίπεδο τομής η σύνθεση σύμφωνα με την ανάλυση της κάτοψης δημιουργεί δύο παράλληλους-μακρόστενους χώρους σε προσανατολισμό Βορρά-Νότου που πάρα τα λειτουργικά τους εγκάρσια χωρίσματα (πόρτες υπνοδωματίων και μεγάλη δίφυλλη πόρτα μεταξύ σαλονιού και τραπεζαρίας) το φως διατηρεί την αίσθηση διαμπερότητας κι τον ενιαίο φωτισμό του χώρου με τα γυάλινα υπέρθυρα τόσο στα εσωτερικά όσο και στα εξωτερικά χωρίσματα. Το εσωτερικό-καθαρό ύψος παραμένει σχετικά χαμηλό (περίπου 3.00m) χωρίς όμως αίσθηση στενοχωρίας κυρίως χάρη στο ενιαίο φως και τους καθαρούς χώρους (απουσία δοκαριών και φωτιστικών, διαχωρισμός λειτουργιών στη κοινόχρηστη ζώνη με έπιπλα).

Σενάριο κατοίκησης

Ιδιωτικοί χώροι
Κίνηση και είσοδος
Βοηθητικές λειτουργίες
Κοινωνικοί χώροι

1. κλιμακοστάσιο
2. είσοδος
3. χολ
4. καθιστικό
5. τραπεζαρία
6. κουζίνα
7. δωμάτιο υπηρεσίας
8. λουτρό
9. wc
10. υπνοδωμάτιο
11. εξώστης

0m 1 2 3 4

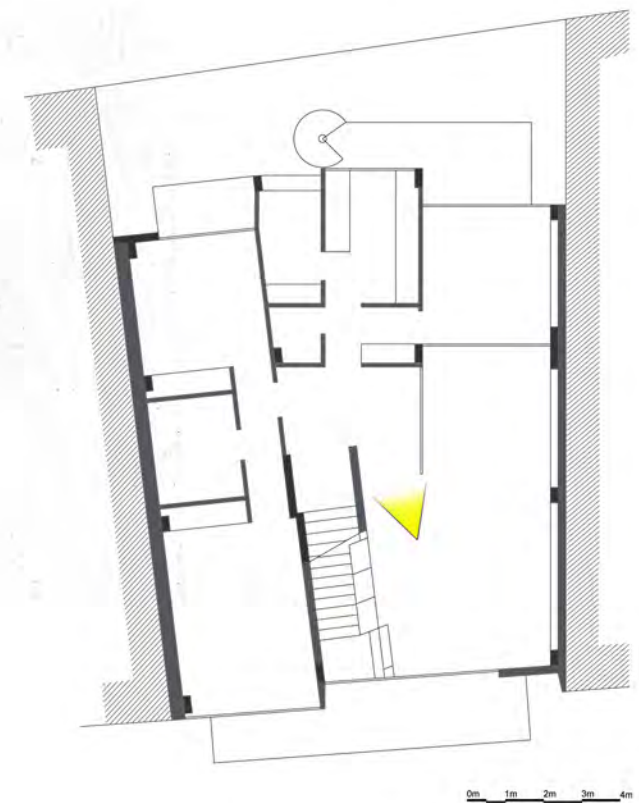
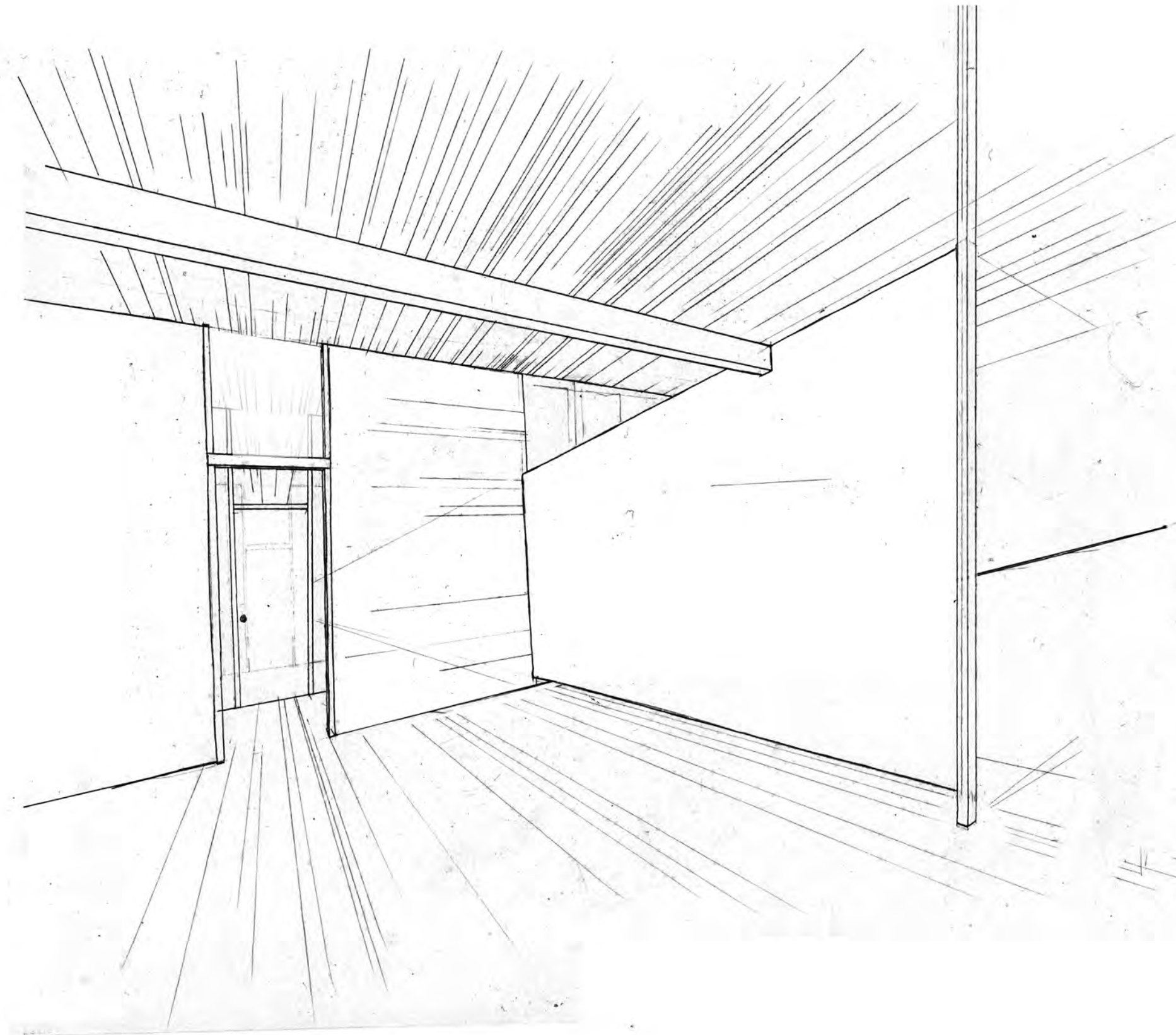
Η διάταξη των λειτουργικών χώρων για τη κατοικία Φραγκουλιάδη παρουσιάζει σε πρώτη ματιά μια ποσοτική ισοκατανομή ιδιωτικών και κοινόχρηστων χώρων και μάλιστα σε δύο αρκετά διαχωρισμένες και ισοδύναμες ζώνες. Σύμφωνα και με τις επιταγές της εποχής οι μεγάλοι μεταβατικοί χώροι από τις παλαιότερες εποχές έχουν μειωθεί σημαντικά σε έναν μικρό χώρο που μοιράζει γρήγορα στις τρεις βασικές λειτουργικές ενότητες: τους ιδιωτικούς χώρους (υπνοδωμάτια), τους κοινόχρηστους (καθιστικό, τραπεζαρία, σαλόνι) και τους βοηθητικούς (κουζίνα, δωμάτιο υπηρεσίας, wc). Η μετάβαση στους κοινόχρηστους χώρους γίνεται μέσα από δίφυλλη πόρτα και ακόμη άλλο ένα τέτοιο χώρισμα υπάρχει μεταξύ τραπεζαρίας και σαλονιού προσθέτοντας σκηνογραφικούς όρους στο τρόπο που βιώνονται αυτοί οι χώροι. Οι δύο κύριες ζώνες παραμένουν ψηλά στη προτεραιότητα των χαράξεων όντας ως επί το πλείστον ορθογώνιοι χώροι ενώ η βοηθητική ζώνη παραλαμβάνει τις αποκλίσεις των δύο κύριων αξόνων. Η διαρρύθμιση της βοηθητικής ζώνης παραμένει βασικά λειτουργική με μεγάλη εξοικονόμηση χώρου και εργονομική σχεδίαση επιτρέποντας ταχύτητα κινήσεων και άμεση επικοινωνία με το υπνοδωμάτιο (από το δωμάτιο της υπηρεσίας) και την τραπεζαρία.

Εσωτερικός χώρος

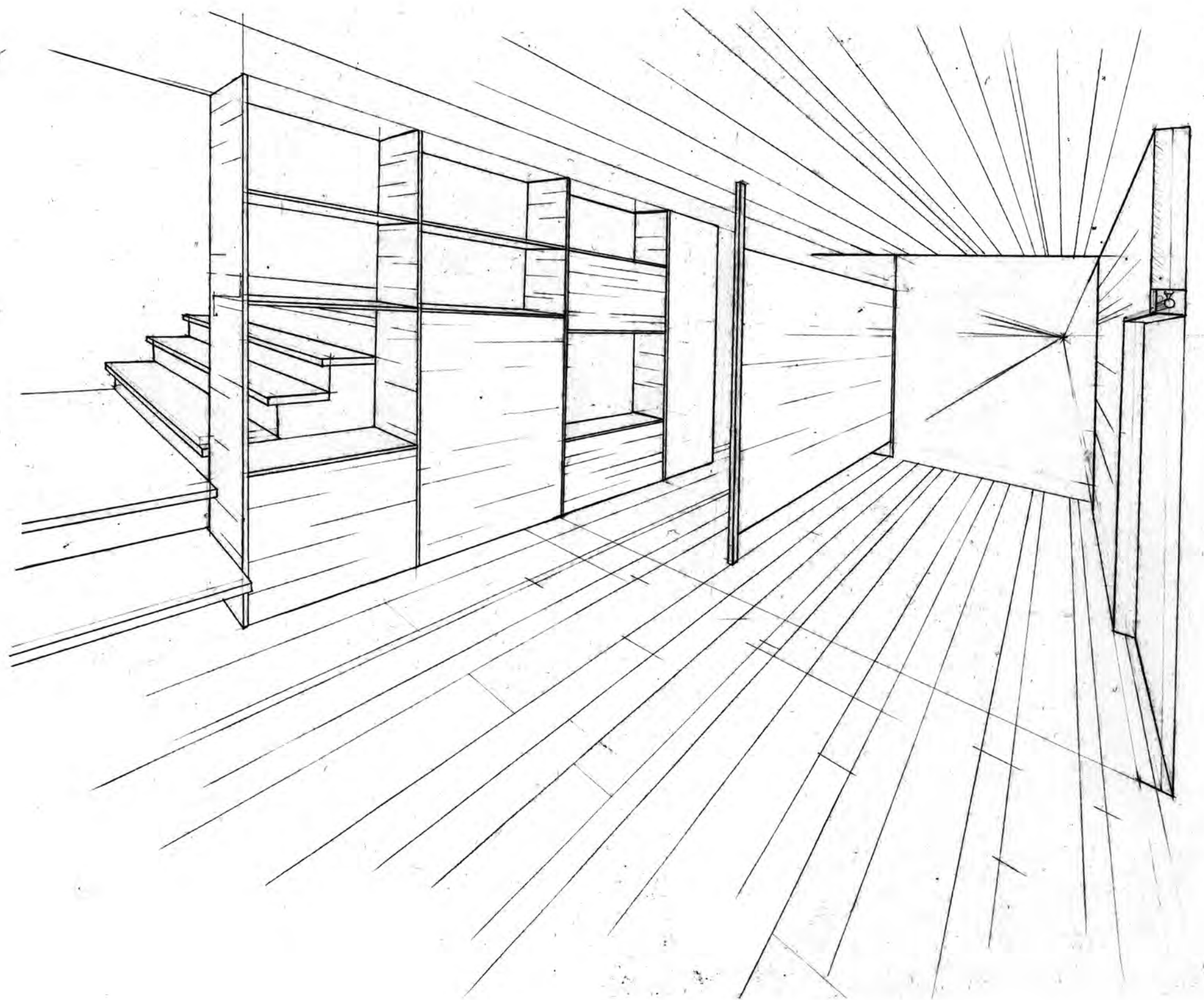
_Εσωτερικά παράθυρα επιτρέπουν την αδειάκοπη πορεία του φυσικού φωτός σε όλους τους χώρους

_Η σύνθεση φτάνει σε επίπεδο εξαιρετικής λεπτομέρειας με το σχεδιασμό επίπλων, κουφωμάτων αλλά και στοιχείων τεχνητού φωτισμού

_Η χρήση ξύλινων πετασμάτων επιτρέπει την ελεγχόμενη επικοινωνία των χώρων αλλά και τη δημιουργία διαφορετικών ποιτήτων στον ενιαίο κατά τα άλλα "κοινωνικό" χώρο του διαμερίσματος

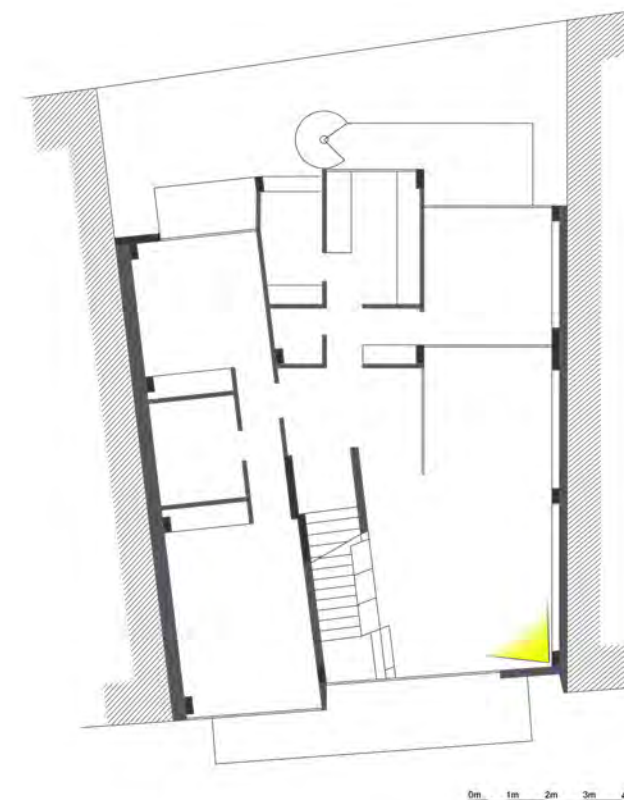
Εσωτερικός χώρος

- Εσωτερικά παράθυρα επιτρέπουν την αδειάκοπη πορεία του φυσικού φωτός σε όλους τους χώρους

- Η σύνθεση φτάνει σε επίπεδο εξαιρετικής λεπτομέρειας με το σχεδιασμό επίπλων, κουφωμάτων αλλά και στοιχείων τεχνητού φωτισμού

- Η χρήση ξύλινων πετασμάτων επιτρέπει την ελεγχόμενη επικοινωνία των χώρων αλλά και τη δημιουργία διαφορετικών ποιτήτων στον ενιαίο κατά τα άλλα "κοινωνικό" χώρο του

Το “δίκτυο” της όψης

Στο πρώτο επίπεδο ανάγνωσης της όψης διαμορφώνεται ένα ανεξάρτητο δίκτυο που φέρει εναλασσόμενες δυνατότητες προστασίας και στοιχεία φωτισμού σε απόσταση από το κτίριο που παρουσιάζουν μια πολλαπλότητα. Το πλέγμα αυτό χωρίζεται σε δύο επιμέρους ενότητες στις οποίες τα περιέχοντα στοιχεία (κουρτίνες, φωτισμός και σκούρα) μεταβάλλονται ανάλογα με το όριο του κτιρίου

Σε πρώτη φάση εντοπίζεται, σε απόσταση από τον τοίχο της όψεως, μια εξωτερική κουρτίνα που μονώνει οπτικά τον εσωτερικό χώρο χωρίς όμως να εμποδίζει την δυνατότητα φωτισμού και αερισμού, κάτι που δεν θα συνέβαινε εάν έκλειναν τα σκούρα. Αυτή η διαχείριση της όψης παύει να είναι μία μόνιμη και τελική εκδήλωση που περιορίζει τις ανθρώπινες ανάγκες. Αντίθετα, η μεταβλητότητα που προσφέρει το σύστημα αυτό των κουρτινών επιτρέπει τη συνεχή αλλαγή του περιβάλλοντος τόσο ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία των κατοίκων και τις ψυχολογικές εναλλαγές όσο και με τις εναλλαγές του καιρού.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο τοποθετείται στο σκελετό ο εξωτερικός φωτισμός του κτιρίου (που σε σημεία επεκτείνεται και στο εσωτερικό). Το σύστημα του φωτισμού έρχεται να τοποθετηθεί κατά κύριο λόγο σε κενά από σκούρα σημεία. Η νυχτερινή όψη με τον κάνναβο και τα φωτιζόμενα στοιχεία δίνει τις ίδιες δυνατότητες ποικιλίας καθώς και ένα γεωμετρικό φωτισμό. Στη πρώτη ενότητα(δεξιά) τα φώτα τοποθετούνται σε ζεύγη και σε διακριτή απόσταση από το σύστημα των σκούρων. Στη δεύτερη ενότητα ο φωτισμός βρίσκεται επίσης μπροστά από τα σκούρα διατρέχοντας όμως κοινό διάδρομο.

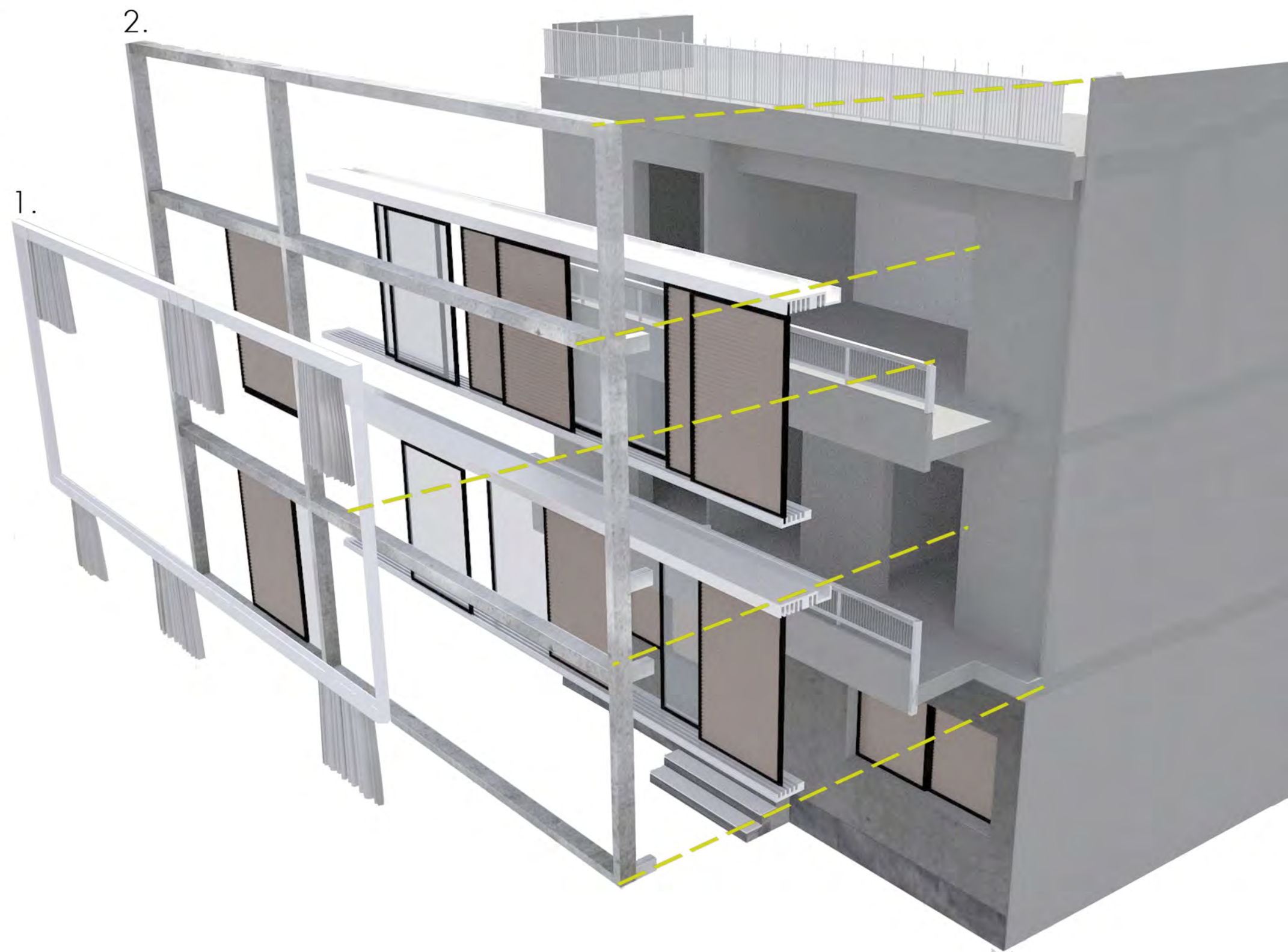
Στο τελευταίο επίπεδο του «δικτύου» συναντάται ένα σύστημα πέντε οδηγών στο οποίο διατρέχουν τα σκούρα, που σπάει επίσης σε δύο διακριτές ενότητες. Τα μεγάλα ανοίγματα της όψης προστατεύονται από ελεύθερα σκούρα επιτρέποντας και εδώ στον κάτοικο να τα διαχειριστεί ανάλογα με τις ανάγκες του για φωτισμό.

Το “δίκτυο” της όψης

1. Το πλαίσιο των εξωτερικών κουρτινών τοποθετείται στο επίπεδο των στηθαίων.

2. Το γενικό πλαίσιο σκούρων και φωτισμού τοποθετείται στο επίπεδο του της εξωτερικής παριάς.

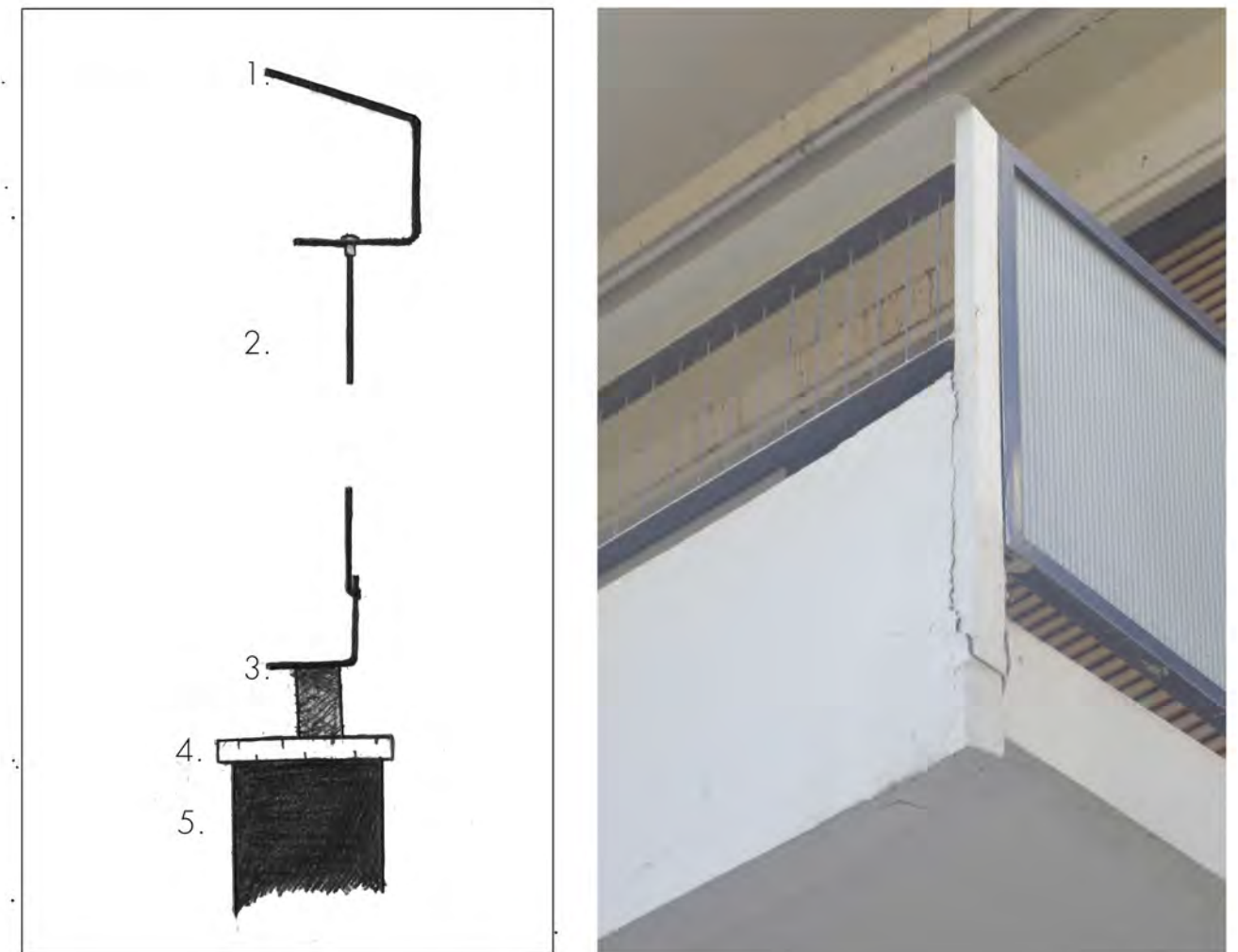
Οικοδομικές λεπτομέρειες

Το κτίριο πλαισιώνουν πλήθος λεπτομεριών και επιμέρους σχεδιαστικών επιλύσεων. Οι κουπαστές, τα σταθερά έπιπλα, τα κουφώματα και κυρίως ο φωτισμός σε φυσικό και τεχνητό επίπεδο έχουν αποδοθεί σε εντυπωσιακό επίπεδο τόσο σχεδιαστικά όσο και κατασκευαστικά.

Λεπτομέρεια κουπαστής εσωτερικής σκάλας

1. ξύλινη κουπαστή, 2. μεταλικός σκελετός αγκυρωμένος στο μπετόν, 3. λάμα σύνδεσης του σκελετού, 4. μαρμάρινο σκαλοπάτι

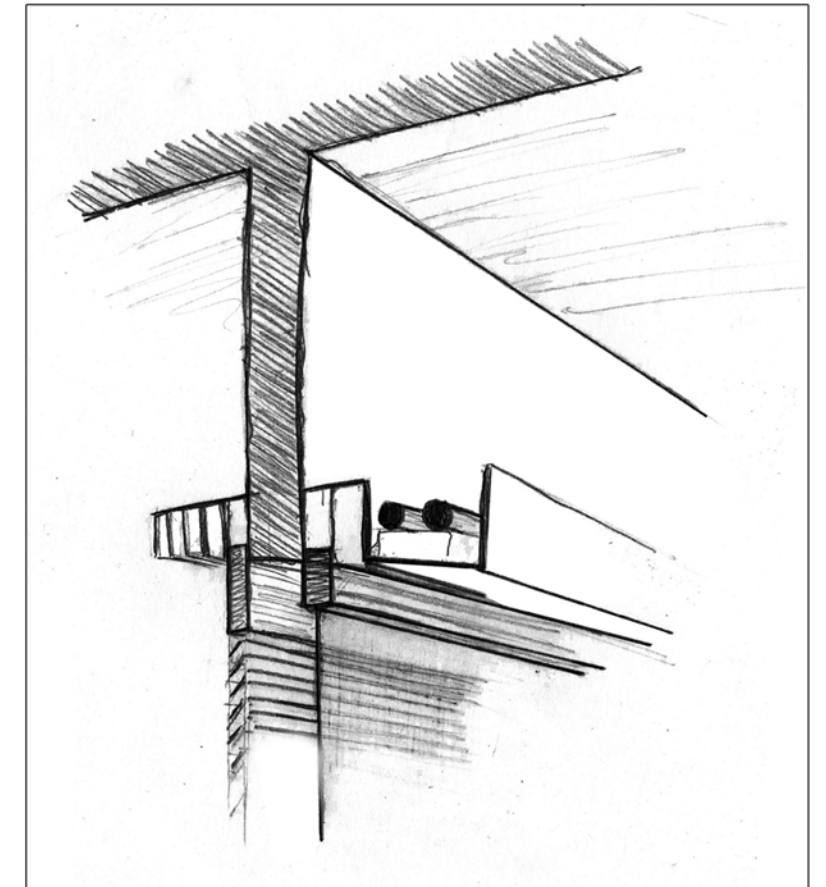
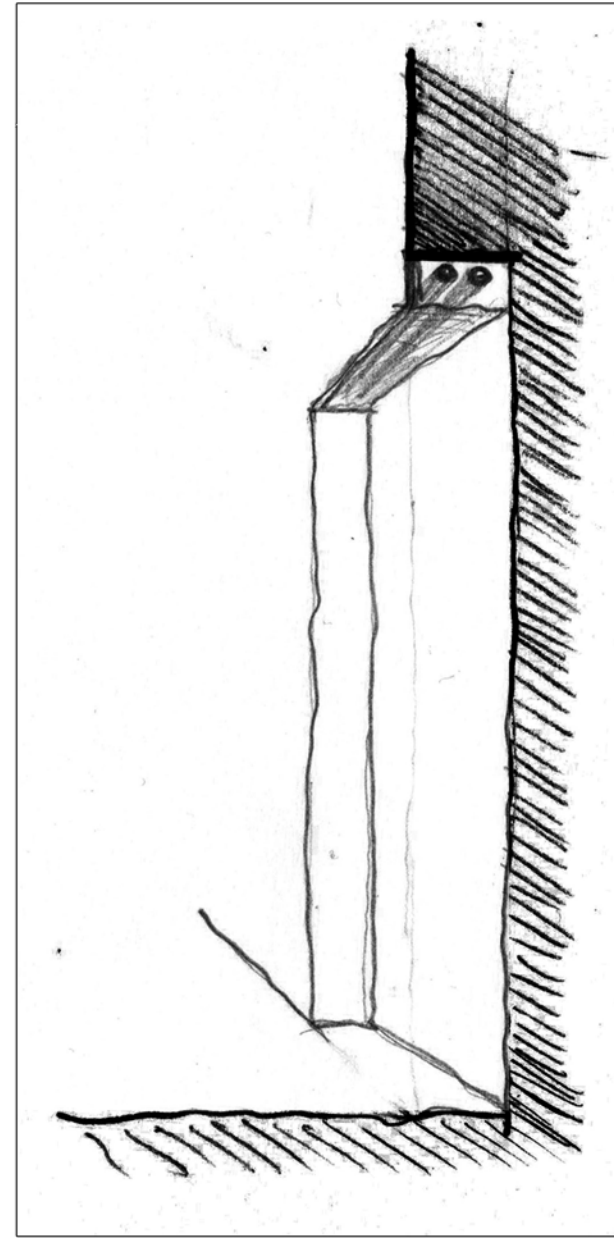
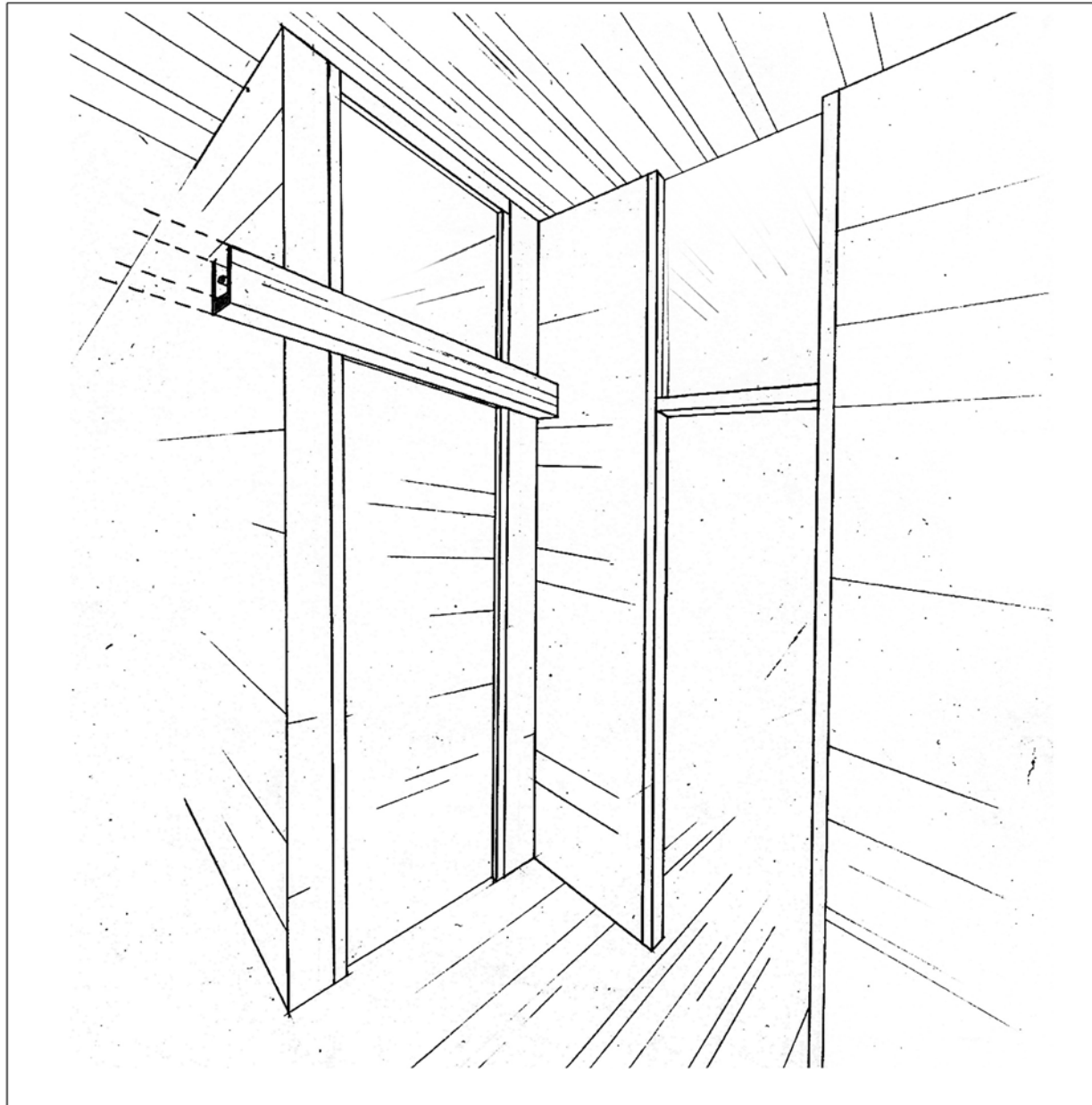

Λεπτομέρεια κουπαστής εξωστών

1. μεταλλική λάμα κουπαστής, 2. ακτίνα ποδηλάτου, 3. μεταλλική λάμα στήριξης της ακτίνας, 4. μάρμαρο, 5. μπετονένιο στηθαίο

Οικοδομικές λεπτομέρειες

Ο τεχνητός φωτισμός αποτελεί για το κτίριο ιδιαίτερο κομμάτι του σχεδιασμού καθώς τοποθετείται σε σημεία που συνδυάζεται με το φυσικό φωτισμό (φωτισμός λουτρού, φωτισμός στα πρέκια των εξωτερικών πορτών και των ανοιγμάτων στα μπαλκόνια) και με τα δομικά στοιχεία του χώρου (φωτισμός στο έπιπλο ερμαρίων στη σκάλα, φωτισμός κάτω από δοκάρια, εντοιχισμένος φωτισμός στους χώρους κίνησης, προσαρμογή φωτιστικών στη καμινάδα της κεντρικής θέρμανσης)

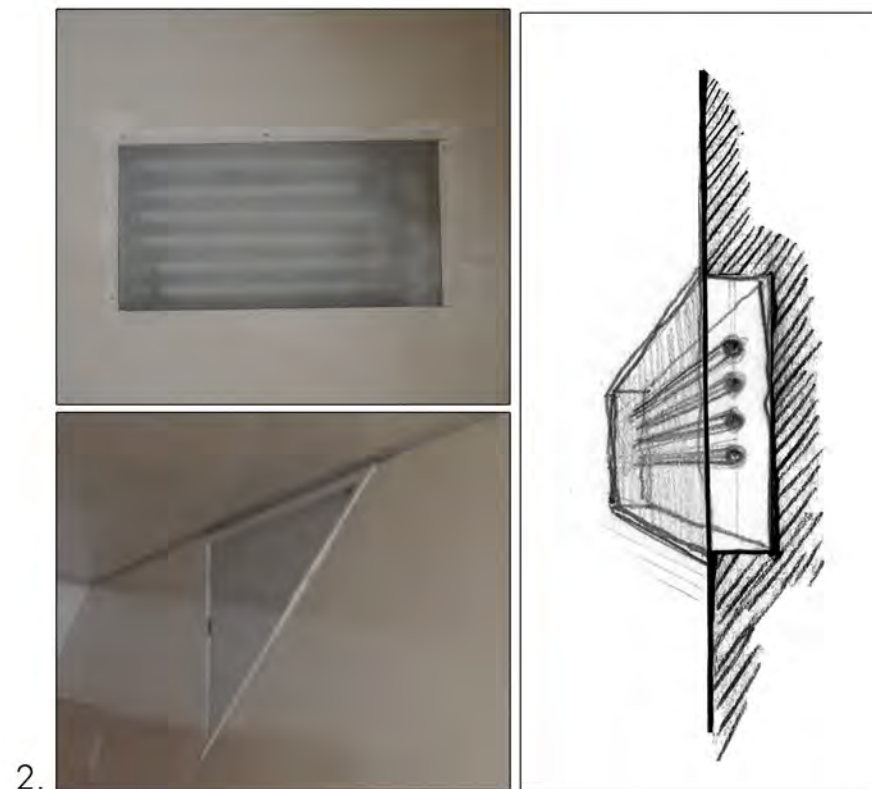
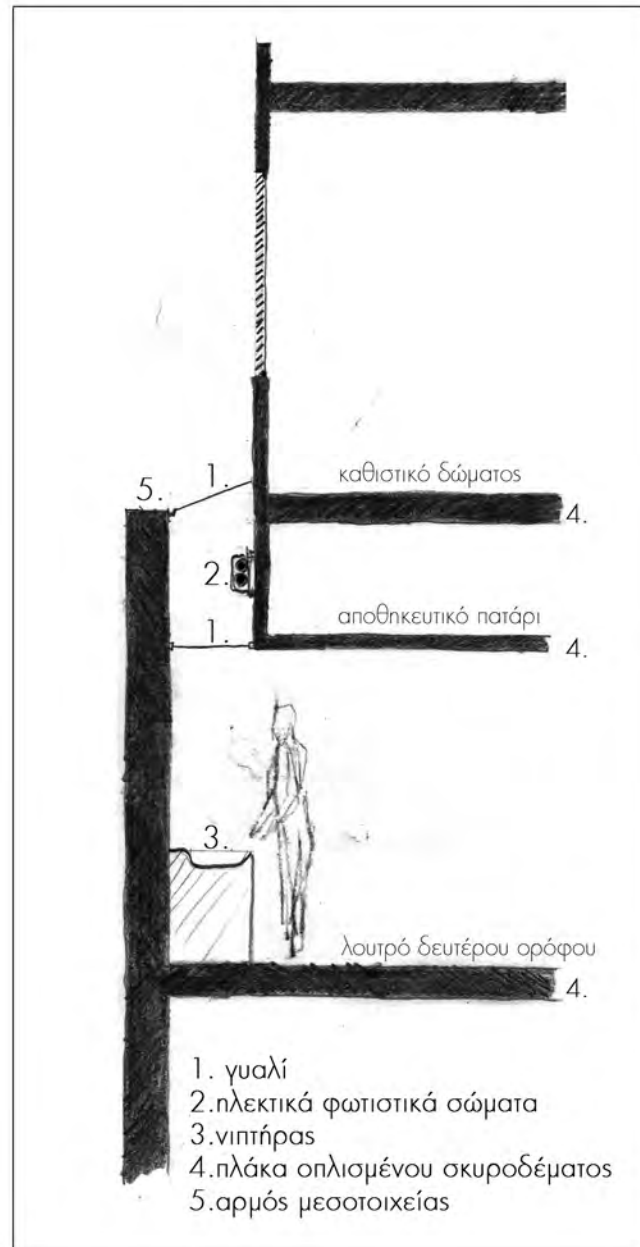

1. Φωτισμός στο ύψος του πρεκιού πόρτας εισόδου
2. Φωτισμός κάτω από δοκάρια του φέροντος οργανισμού
3. Φωτισμός στο ύψος του πρεκιού μπαλκονόπορτας

Οικοδομικές λεπτομέρειες

Ο τεχνητός φωτισμός μέσα από το πλήθος των επιλύσεών του φιλοδοξεί να αποκτήσει μια αυτόνομη υπόσταση ως συστατικό κομμάτι του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού προσδίδοντας στο έργο μια συνολική αυτονομία. Η κεντρική διαχείριση του φωτισμού από τον αρχιτέκτονα συμπληρώνει το τελικό αποτέλεσμα κάνοντάς το ουσιαστικά ένα εννιαίο έργο που ελέγχει σε μεγάλο βαθμό τη μορφή του αλλά και το πλαίσιο στο οποίο παρεμβαίνουν οι χρήστες του. Τη νύχτα ο εξωτερικός γραμμικός φωτισμός διαμορφώνει μια νέα όψη για το κτίριο.

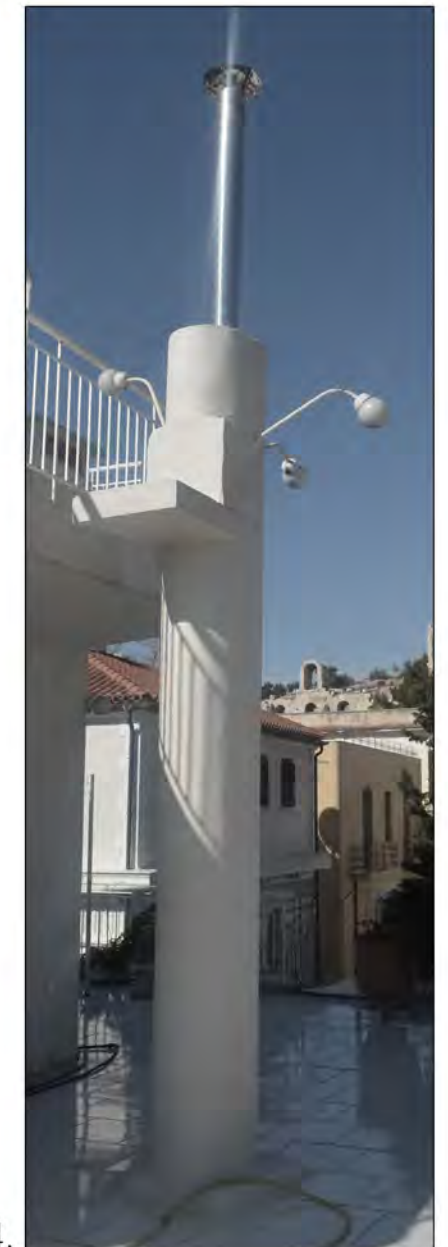

2.

1. Φωτισμός λουτρού σε συνδυασμό με φωταγωγό
2. Φωτισμός στους κοινόχρηστους χώρους-διάδρομος
3. Φωτισμός υπαίθριων εξωστών
4. Φωτιστικά σώματα σε καμινάδα του δώματος

3.

4.

1.

Τα υλικά

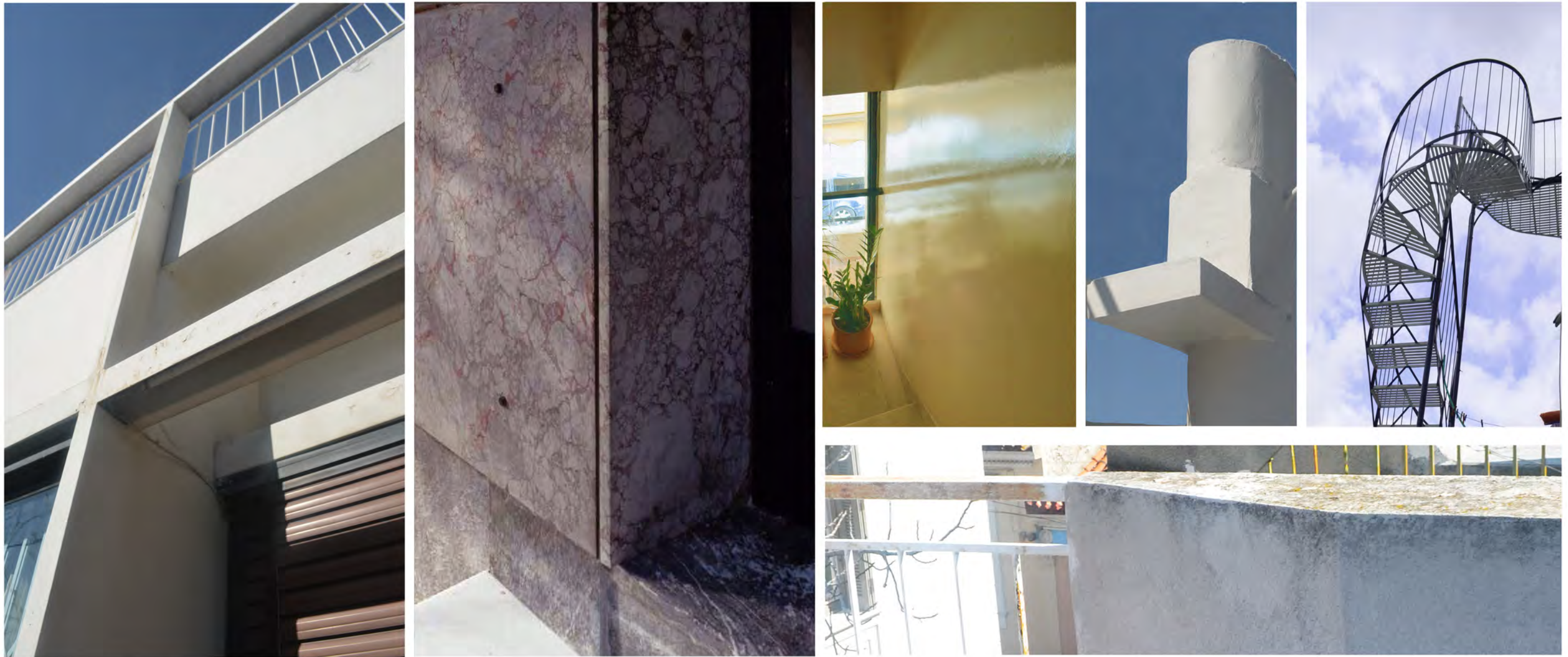
Τα υλικά που συμπληρώνουν το έργο προέρχονται από πολύ προσεγμένες επιλογές και συχνά συνομιλούν με τη λειτουργία των χώρων. Μάρμαρα διαφορετικών χρωμάτων που συνδυάζονται με τα μωσαϊκά, ξύλο. Βαμμένο μέταλλο, γυαλί και σοβάς είναι σε γενικές γραμμές ο απολογισμός τους. Ακόμη, ο συνδυασμός τους μέσα από τις επιμέρους οικοδομικές επιλύσεις δίνει εντυπωσιακά αποτελέσματα σύνθεσης χρωμάτων και υφών.

1. Μωσαϊκό δάπεδο μαύρων ψηφίδων και μαρμάρινο πλάισιο
2. Ξύλινη Κουπαστή εσωτερικής σκάλας-πατήμα από λευκό μάρμαρο-μωσαϊκό δάπεδο ανοιχτόχρωμων ψηφίδων
3. Εξωτερικό Μωσαϊκό δάπεδο γαλάζιων ψηφίδων
4. Κιγκλίδωμα με ακτίνες ποδηλάτου
5. Κεντρική είσοδος-μεταλλική πόρτα
6. Μεταλλικό κιγκλίδωμα-πάτημα από λευκό μάρμαρο-ρίχτι από γκρι μάρμαρο

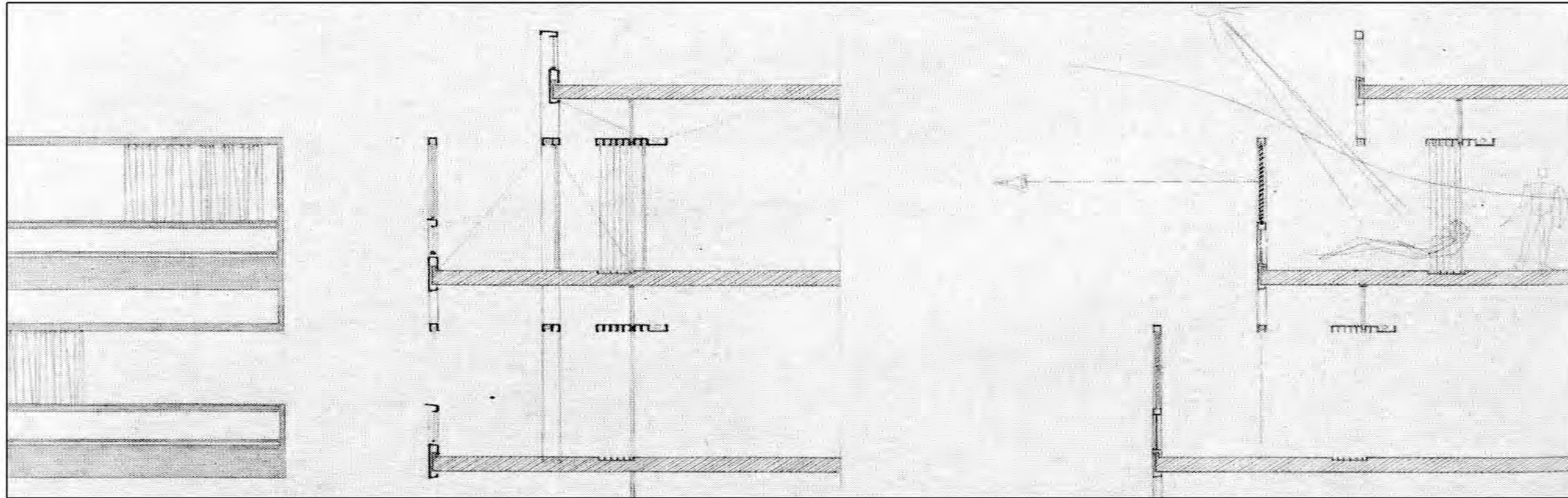
Τα υλικά

Πέρα από την επιλογή των υλικών, ο συνδυασμός τους σε όλο το φάσμα του έργου σε επίπεδο υφών και χρωμάτων δίνει ακόμα περισσότερες δυνατότητες στη πρωτογενή ύλη. Το μπετόν σμιλεύεται σταδιακά στις μεταλλικές διατομές ενώ η επιφάνεια του τοίχου παραλαμβάνει το φως των ανοιγμάτων και το διαχέει ομοιόμορφα στο χώρο και δευτερεύοντα χρηστικά στοιχεία αντί να παραμελούνται συνδιαλέγονται με διαφορετικά υλικά και λειτουργίες (περίπτωση καμινάδας)

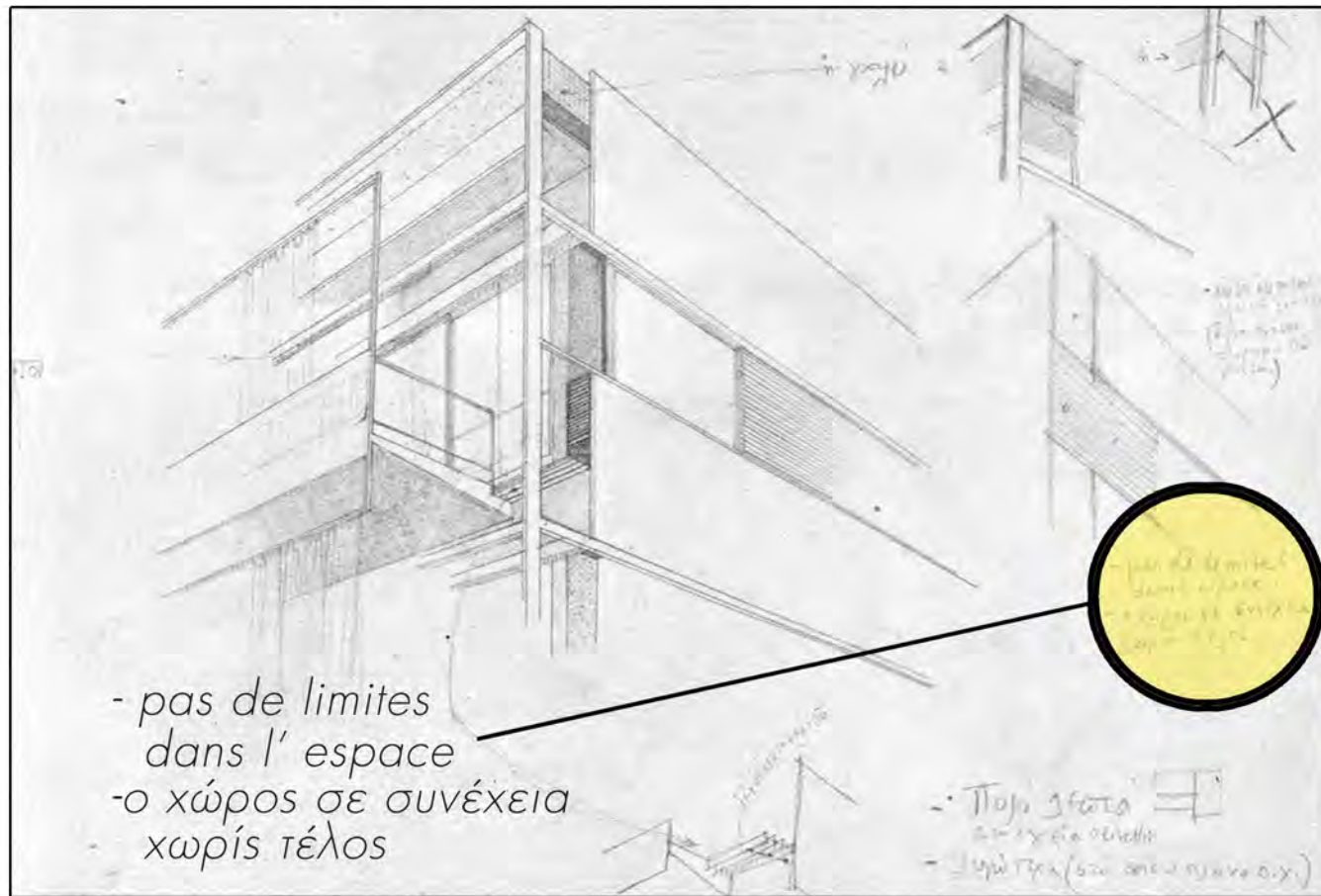
1. Μεταλλικό δίκτυο όψης
2. Διαφορετικά είδη μαρμάρων
3. Το φως διαπερνά το τζάμι και ανακλάται έντονα στη λαδομπογιά της τοιχοποιίας
4. Μπετονένια επικάλυψη της καμινάδας
5. Εξωτερική μεταλλική σκάλα
6. Απόληξη μπετονένιου στηθαίου σε μεταλλικό κιγκλίδωμα

Ομοιότητες με την "Αμαλλίας"

Από τη μελέτη του κτιρίου σε συνθετικό κυρίως και σε κατασκευαστικό επίπεδο η κατοικία στην οδό Καλλισπέρη (1958) δείχνει να είναι ένα πρώιμο πεδίο εφαρμογής κάποιων ιδεών που κατά κάποιο τρόπο ωριμάζουν περισσότερο με την πολυκατοικία των οδών Αμαλλίας και Δαιδάλου (1959). Ένα από τα θέματα που απασχολεί τον Ζενέτο όπως διατυπώνεται στη βιβλιογραφία αλλά και σε δικά του κείμενα είναι να δημιουργήσει ενιαίους χώρους διασπώντας την έννοια του κουτιού και ενώνοντας το μέσα με το έξω. Στη σκέψη αυτή περιγράφει πιο αναλυτικά τη δημιουργία μεταβαλλόμενων ορίων με τον εξωτερικό χώρο έτσι ώστε ο χρήστης να επεκτείνει όταν ο καιρός το επιτρέπει την κατοίκηση του στους υπαίθριους χώρους. Σ' αυτή τη κατεύθυνση θεωρεί πως η διαφάνεια του κτιρίου πρέπει να μεγιστοποιείται προσφέροντας άπλετο κι ενιαίο φως και να συμπληρώνεται από διαδοχικά και μεταβαλλόμενα συστήματα σκίασης που προσαρμόζονται στις ανάγκες του κατοίκου. Σε κατασκευαστικό επίπεδο η δημιουργία τέτοιων χώρων -ενιαίων και μεταβαλλόμενων- απαιτεί την ελαχιστοποίηση δοκαριών και υποστρωμάτων και προτείνεται φέρον οργανισμός από προτεταμένα στοιχεία. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι οι ιδέες αυτές πάνω στη δημιουργία μιας τέτοιας αρχιτεκτονικής παρουσιάζονται εκτενώς σε κείμενο που έχει δημοσιευτεί για την παρουσίαση της πολυκατοικίας της οδού Αμαλλίας καθιστώντας το συγκεκριμένο κτίριο πρεσβευτή των αναζητήσεων αυτών.

Ομοιότητες με την "Αμαλλίας"

2

κες στις αόσθηρά μηχανικές του λειτουργίες.

Η νυκτερινή όψη, τέλος, με τον κάνναβο και τα φωτιζόμενα πανώ, δίνει τις ίδιες δυνατότητες ποικιλίας και έναλλαγής, καθώς και ένα φωτισμό αρχιτεκτονικό (γεωμετρικό). Στη γενική αυτή τάση θα μας εξυπηρετήσει ή συνεχώς εξελισσόμενη τεχνική. Τα επίπεδα χωρίς νευρώσεις (δοκούς) απαραίτητα για την μεταβλητότητα της κάτοψης, συνεχώς ελαφρότερα και με μεγαλύτερα ανοίγματα, θα μας δώσουν όλο και περισσότερες δυνατότητες.

Σε παρένθεση, αναφέρω την γνώμη μου για μία τάση που κερδίζει έδαφος: τους σκελετούς, που θέλουν να μεταφέρουν λοξά τα κατακόρυφα φορτία, μειώνοντας τις τάσεις στους κόμβους (όπως τα ωραία παραδείγματα των τρισδιάστατων κατασκευών ή τα άσχημα των τοξωτών στοιχείων της τελευταίας αμερικανικής «Σχολής»). Στις περιπτώσεις αυτές υπάρχει το μειονέκτημα του υπερβολικού χωρισμού του χώρου και μάλιστα με στοιχεία λοξά και με ελάχιστη μεταβλητότητα χωρισμάτων (ή μόνη μεταβλητότητα έξ' αλλου των

τρισδιάστατων κατασκευών, είναι τα πολυποικίλα σχήματα και η εύκολη μεταφορά τους).

Δεν ζητάμε από την σημερινή τεχνική να μειώσει, αλλά να μεγαλώσει τις σημαντικές δυνατότητες, να τις αδέηση. Και μπορούμε. Με την προέκταση ή ένταση στοιχείων, που εργάζονται καλά και οικονομικότερα σε έλξη, να έχουμε άκαμπτα στοιχεία και μόνον κατακόρυφα φορτία.

Το φράγμα μόνωσης με τον εξωτερικό χώρο, αν οι τοπικές συνθήκες το επιβάλλουν, μπορεί να βρίσκεται στο πρώτο ή δεύτερο πλάνο, ανάλογα με το κλίμα, τη θέση, ή τις ανάγκες ήχομόνωσης.

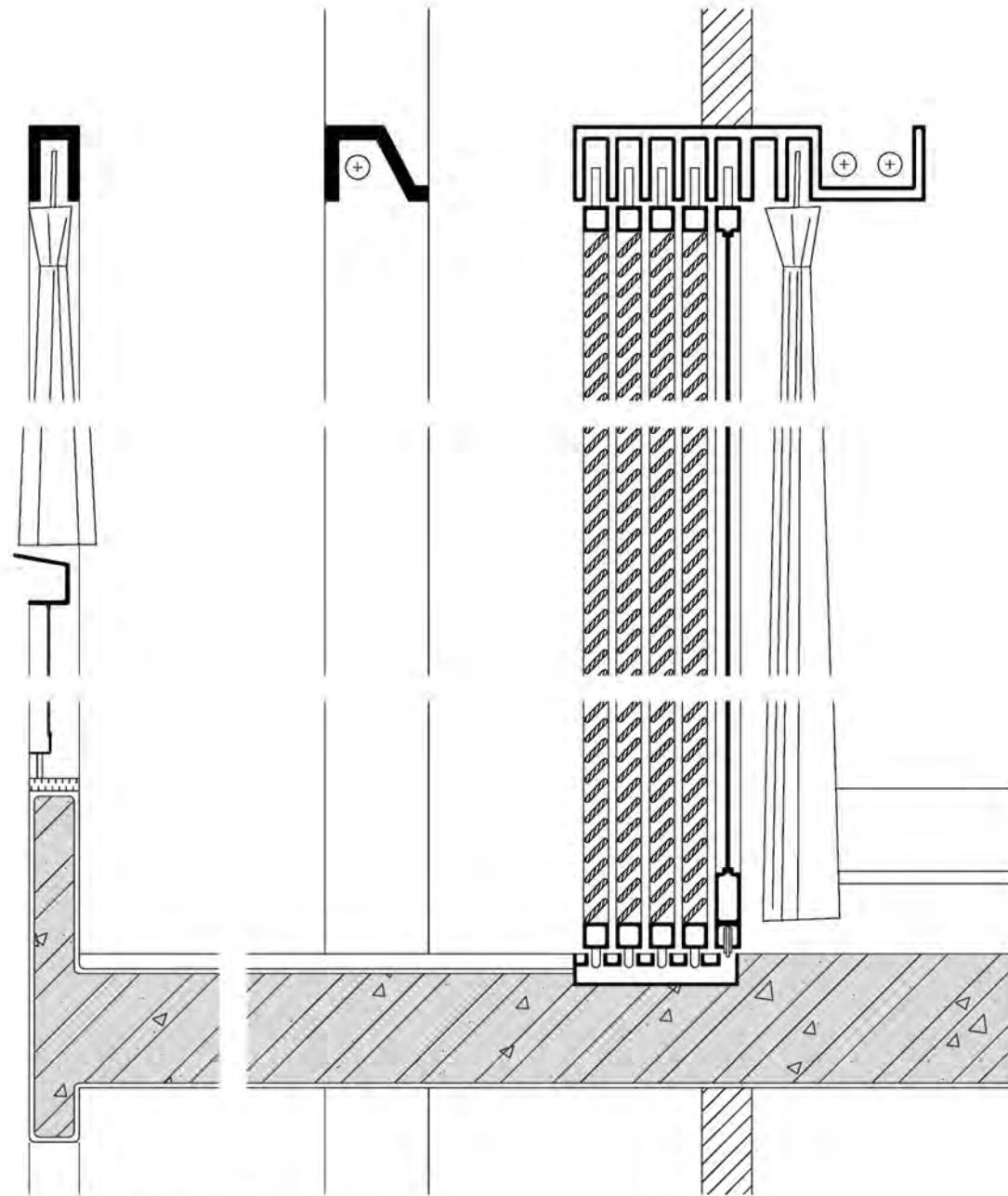
Τέλος, θέλω να αναφέρω την «αισθητική» πλευρά. "Αν γίνεται κριτική για τη μονότονη σύγχρονη αρχιτεκτονική από τυποποιημένα στοιχεία, υπάρχουν δυνατότητες ποικιλίας, έναλλαγής και εξέλιξης και αντί της αντίδρασης με την τάση «καλλιτεχνική» αρχιτεκτονικής, η έρευνα για νέες δυνατότητες εύκαμψίας και ελευθερίας, θα μας δώσει την ζητούμενη ικανοποιητική μορφή.

T. X. Z.

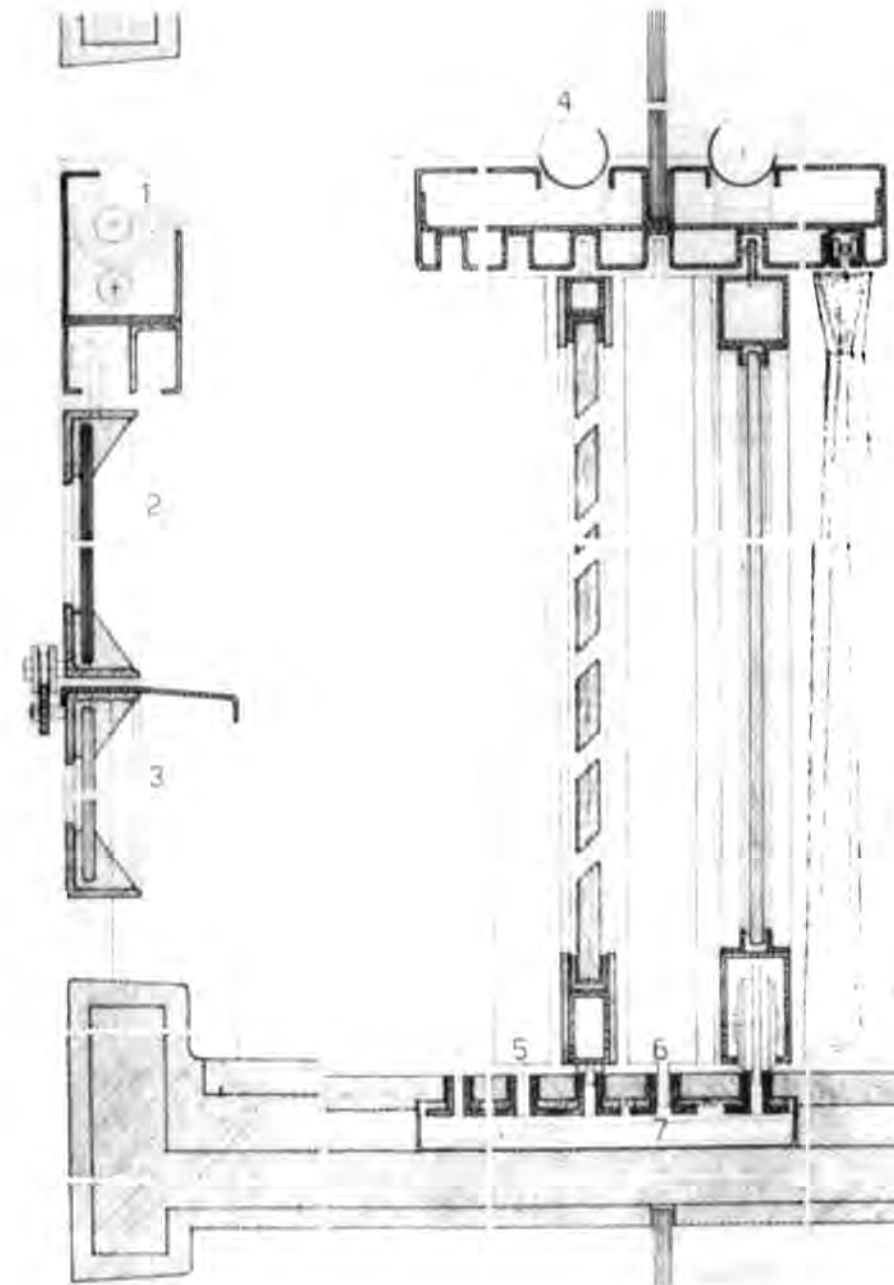
"Το φράγμα μόνωσης με τον εξωτερικό χώρο, αν οι τοπικές συνθήκες το επιβάλλουν, μπορεί να βρίσκεται στο πρώτο ή δεύτερο πλάνο, ανάλογα με το κλίμα, τη θέση ή τις ανάγκες ήχομόνωσης."

Η σύνδεση της "Καλλισπέρη" με τις θέσεις αυτές και κατ' επέκταση με την "Αμαλλίας" γίνεται εύκολα από το σύστημα σκιασμού που αναλύθηκε πιο πάνω, από τη διαχείριση του φωτός με την αυξημένη διαφάνεια σε όλο το μήκος της τομής και από την διαχείριση των φερόντων στοιχείων όπως παρουσιάστηκε. Ένα ακόμη στοιχείο είναι η σημείωση του ίδιου του Ζενέτου σε σκίτσο για το σύστημα σκίασης του κτιρίου όπου σημειώνει αυτές του τις προθέσεις του με τις χαρακτηριστικές φράσεις: "pas de limites dans l'espace" (χωρίς όρια στο χώρο) και "ο χώρος σε συνέχεια χωρίς τέλος".

Ομοιότητες με την "Αμαλλίας"

εξωτερικό όριο "Καλλισπέρη"

εξωτερικό όριο "Αμαλλίας"

Με μια πιο αναλυτική εξέταση των οικοδομικών τομών για το εξωτερικό όριο των δύο κτιρίων διαπιστώνονται πολλά κοινά στον συνολικό αυτό τρόπο που αντιμετωπίζει ο Ζενέτος το "μηχανισμό" διαχείρισης του μέσα με το έξω.

Συμπεράσματα

Μετά την αναλυτική επισκόπηση του κτιρίου η πρώτη εντύπωση που αφήνει είναι αυτή ενός σημαντικά ολοκληρωμένου έργου σε επίπεδο σκέψης αλλά και σχεδιασμού. Από την απλά λειτουργική αλλά και ευφυή χάραξη των βασικών αξόνων μέχρι τον σχεδιασμό λεπτομερειών και επίπλων διαγράφεται ένας ουσιαστικός και επιμελημένος σχεδιασμός που τον διατρέχει ως βασικός άξονας η ποιότητα της κατοίκησης και η πίστη σε αρχιτεκτονικές αρχές για το ρόλο του φωτός, την υπόσταση του κελύφους¹, και τη σημασία της κατοικίας. Ο παραλληλισμός που έγινε με τη πολυκατοικία της οδού Αμαλίας αποδεικνύει ότι το συγκεκριμένο έργο (και προφανώς όλα τα υπόλοιπα) δεν αποτελούσε πεπερασμένο αντικείμενο μελέτης από τη πλευρά του Ζενέτου, ανεξάρτητα του μεγέθους ή του προϋπολογισμού του. Αντιθέτως μάλιστα, το συγκεκριμένο έργο φαίνεται να αποτελούσε ένα ακόμη σημαντικό σταθμό στην πορεία ολοκλήρωσης των αναζητήσεών του, πράγμα που φανερώνει το έντονο ενδιαφέρον του όχι μόνο για μια ποιοτική παραγωγή αρχιτεκτονικού έργου αλλά και τη πραγμάτωση των γενικότερων πνευματικών του αναζητήσεων. Μάλιστα, σύμφωνα με τις αφηγήσεις του κ. Φραγκουλιάδη οι γονείς του μίλησαν αρκετές φορές με το Ζενέτο πριν το τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα αλλά και κατά τη διάρκεια της κατασκευής ο ίδιος επέβλεπε αρκετά συχνά το έργο.

Το γενικό πνεύμα του σχεδιασμού εντούτοις, φαίνεται να ισορροπεί άνετα μεταξύ των λειτουργικών επιλύσεων και των πιθανών υπερβολών στην εφαρμογή των παραπάνω ιδεωδών του Ζενέτου. Οι αισθητικές αναζητήσεις μέσα από λεπτομέρειες και την επιλογή των υλικών συμπορεύονται με τις λειτουργικές απαιτήσεις και όλος ο σχεδιασμός πραγματώνεται άρτια από υψηλής ποιότητας κατασκευή και μαστορική. Κύριος παράγοντας πέρα από τις λειτουργικές επιλύσεις που συνθέτουν το χώρο είναι το φως με την φυσική αλλά και τεχνητή του υπόσταση. Όλοι οι χώροι από το καθιστικό και τα υπνοδωμάτια μέχρι τα κλιμακοστάσια και το τυφλό λουτρό της οικίας Φραγκουλιάδη έχουν εξασφαλίσει τον φυσικό και τεχνητό φωτισμό τους με το καλύτερο δυνατό τρόπο. Χαρακτηριστικό είναι πως στο καθιστικό του δευτέρου ορόφου υπάρχει στο ταβάνι αναμονή για φωτιστικό, που όμως δεν τοποθετήθηκε ποτέ λόγω των επαρκών σταθερών φωτιστικών διατηρώντας έτσι και μια αίσθηση ενιαίου χώρου.

1. "Πάντα με απασχολούσε το πρόβλημα πώς να σπάσω τον κύβο-κουτί, με τρόπους που να είναι λειτουργικοί και να μην έχουν στόχο-βάση τη μορφολογία"

Συμπεράσματα

Σύμφωνα και με την άποψη του ίδιου ότι: "η ανθρώπινη κατοικία πρέπει να είναι το υψηλότερο και πλέον πολυτελές προϊόν του σύγχρονου πολιτισμού" το τελικό αποτέλεσμα δείχνει ένα χώρο που παρέχει πολυτελή διαβίωση στους κατοίκους του αλλά όχι μόνο με όρους ακριβών υλικών και ανέσεων, όσο κυρίως με την εξασφάλιση άνετων και ευχάριστων συνθηκών διαβίωσης. Σε όλες μας τις επισκέψεις αλλά και σύμφωνα με τις δηλώσεις των κατοίκων οι κατοικίες παραμένουν όλο το χρόνο φωτεινές και καλά αεριζόμενες.

Από τα σημεία που χαρακτηρίζουν το αρχιτεκτονικό έργο του Ζενέτου και τις αναζητήσεις του, η παράμετρος της μεταβλητότητας του χώρου δεν φαίνεται εδώ να κατέχει σημαντικό ρόλο στο σχεδιασμό για το συγκεκριμένο έργο. Το Σταθερό έπιπλο ερμαρίων στην εσωτερική σκάλα του δευτέρου ορόφου και η πύκνωση των τοίχων στο βοηθητικό πυρήνα της ίδιας κατοικίας δεν ευνοούν τη μελλοντική μεταβλητότητα του χώρου. Ίσως το σχήμα του οικοπέδου αλλά και οι απαιτήσεις των πελατών του δεν ευνόησαν την εφαρμογή των τυποποιημένων διαστάσεων DIN που υποστήριζε ο Ζενέτος από τα πρώτα του έργα.

Στο επίπεδο βίωσης του έργου από τους κατά καιρούς κατοίκους του δε φαίνεται να υπήρξε ενιαία αντιμετώπιση απέναντί του. Το διαμέρισμα του πρώτου έχει πρόσφατα ανακαινιστεί ολικά αφότου άλλαξε ιδιοκτήτη. Την ανακαίνιση ανέλαβε πολιτικός μηχανικός που άλλαξε συνολικά τη διαρρύθμιση αλλά και τον βασικό εξοπλισμό του διαμερίσματος. Στο διαμέρισμα του τρίτου ορόφου που είναι και το διαμέρισμα της οικογένειας Φραγκουλιάδη οι αλλαγές είναι περιορισμένες αφού και ταυτόχρονα υπάρχει μεγάλη εκτίμηση στο κτίριο και το Ζενέτο. Στοιχεία που έχουν αφαιρεθεί, κατά την ανακαίνιση που έγινε στις αρχές της δεκαετίας του '80, είναι οι διπλές πόρτες που οδηγούσαν από το χολ στο καθιστικό, το σύστημα σκίασης σταθερών κουρτινών, τα εξωτερικά κουφώματα και η εξώπορτα. Ακόμη έχει προστεθεί εξωτερικό ασανσέρ στο ακάλυπτο χώρο (δίπλα από την εξωτερική σκάλα υπηρεσίας) και τζάκια στο καθιστικό του διαμερίσματος του πρώτου και του δευτέρου. Αξίζει εδώ να αναφέρουμε πως σύμφωνα με τον

Συμπεράσματα

κ. Φραγκουλιάδη όταν το ίδιο διάστημα θέλησε να “κόψει” και την εξωτερική σκάλα υπηρεσίας, ο σιδεράς που προσέλαβε αρνήθηκε να το κάνει λόγω της υψηλής κατασκευαστικής της ποιότητας. Τα ξύλινα σταθερά έπιπλα, ο φωτισμός και τα γυάλινα υπέρθυρα που αποτελούν και το πιο ιδιότυπο κομμάτι του εσωτερικού έχουν παραμείνει λειτουργικά μέχρι σήμερα. Από τις διηγήσεις του κ. Φραγκουλιάδη στοιχείο που μεταβλήθηκε κατά την κατασκευή είναι τα υαλοστάσια στο μικρό καθιστικό του δώματος, όπου ο Ζενέτος τα ήθελε σε όλο το μήκος του ύψους, μετά από διαφωνία με τη μητέρα του -που το έβλεπε σε βιτρίνα καταστήματος-. Έτσι απέκτησαν πρέκι σαν κανονικά παράθυρα. Ακόμη στο συγκεκριμένο καθιστικό προστέθηκε μικρό ως ύστερα από απαίτηση των ιδιοκτητών. Συνολικά θα λέγαμε πως το κυριότερο στοιχείο που δεν μπόρεσε να “επιβιώσει” στην ιστορία του κτιρίου είναι το εξωτερικό σύστημα σκιασμού κουρτινών και συρόμενων σκούρων το οποίο όμως αποτελούσε πολύ σημαντικό στοιχείο για το Ζενέτο.

Η μικρή πολυκατοικία της οδού Καλλισπέρη αποτελεί σίγουρα ένα ξεχωριστό κτίριο. Παρά την γενική της διακριτικότητα κρύβει μέσα της αλλά και στο δημόσιο πρόσωπό της εντυπωσιακά στοιχεία που συνθέτουν ένα έργο με πολλαπλές ποιότητες, πολλά από τα οποία παρά το παρελθόν της δεν έχουν γίνει ακόμα κτήμα της Ελληνικής αρχιτεκτονικής. Από αυτή την ενδελεχή επισκόπηση αυτού του -κατά τα άλλα άγνωστου- κτιρίου του Ζενέτου προκύπτει αβίαστα αλλά και ίσως κοινότοπα πως ο Ζενέτος δεν ήταν μόνο ένας πρωτοπόρος της αρχιτεκτονικής αλλά και ένας οραματιστής σε κοινωνικό και ανθρωπιστικό επίπεδο.

η νυχτερινή όψη του κτιρίου σύμφωνα με την αρχική του κατάσταση

Βιβλιογραφία

1. «Το πολεοδομικό πρόβλημα και η πρωτεύουσα», Τάκης Ζενέτος, περιοδικό Αρχιτεκτονική, Νοέμβριος – Δεκέμβριος, τεύχος 42 (άρθρο)
2. «Η πόλη και η κατοικία στο μέλλον», Η πολεοδομία στον χώρο. Μελέτη(1962), Τάκης Ζενέτος, περιοδικό Αρχιτεκτονική, Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1963, τεύχος 42 (άρθρο)
3. «Έρευνα για τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς», περιοδικό Αρχιτεκτονική, Ιούλιος- Αύγουστος 1963, τεύχος 40 (άρθρο)
4. «Πολυκατοικία στη Λεωφόρο Αμαλίας», Τάκης Ζενέτος – Μαργαρίτης Αποστολίδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, Μάιος – Ιούνιος 1963, τεύχος 39 (άρθρο)
5. «Διπλοκατοικία , Καλλισπέρη 24, Αθήνα 1958» Τάκη Ζενέτος, περιοδικό Ζυγός, Νοέμβριος 1961 (δημοσίευση)
6. «Η αστική πολυκατοικία της μεσοπολεμικής Αθήνας», Μαρμαράς Εμμανουήλ, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 1991
7. « Η τρέλα του τόπου», Αρχιτεκτονική στο ελληνικό τοπίο, Ζήσης Κοτιώνης, Εκδόσεις Εκκρεμές, 2004
8. «Γεωμετρική ανάλυση και σύγκριση κατοικιών μεταπολεμικών αρχιτεκτόνων, ο αντίκτυπος στο μέλλον», Κουκουβέλου Αντωνία, ερευνητική-διπλωματική εργασία, πατρα 2013
9. «Η αστική πολυκατοικία σε εξέλιξη», Τσαφούλιας Θεόδωρος, διάλεξη ΕΜΠ ,2008
10. «Η ελληνική μεταπολεμική αρχιτεκτονική», Γεώργιος Γιαννίσαρης Αρχαιολογία και Τέχνες τχ.106,2008
11. «Τάκης Χ. Ζενέτος, Ψηφιακά Οράματα και αρχιτεκτονική», Ελένη Καλαφάτη, Δημήτρης Παπαλεξόπουλος, Εκδόσεις Librio, 2006